

STÚDIUM

Varga Szilvia

Kolozsvári középiskolások politikai kultúrája és politikai szocializációja

Bevezető

Adott egy város (Kolozsvár), 41 iskola, közel 5000 román és 750 magyar XI. és XII. osztályos diák, akik felnőtté válásuk küszöbén állnak, és nemsokára a társadalom teljes jogú polgárai lesznek. Mekkora a valószínűsége annak, hogy egy véletlenszerűen kiválasztott diák elmenne szavazni, ha következő vasárnap választásokat rendeznének, esetleg aláírna egy petíciót, amelynek célja, hogy a kormány javítson a diákok szociális helyzetén? – tenné fel a kérdést egy matematikai feladvány, amelyre gyorsan érkezne a sajtó elhamarkodott válasza: egy nullához nagyon közeli szám. A mindennapokban folyamatosan olyan kijelentésekkel találkozunk, hogy a fiatalok passzívak, elfordulnak a politikától, nem mennek el szavazni, és teljes érdektelenséget mutatnak a közösséget érintő kérdésekben. Míg a napisajtó folyamatosan elhamarkodott következtetéseket enged levonni, dolgozatom felhívja a figyelmet arra, hogy érdemes a folyamatokat mélyebben vizsgálni.¹

Rendszerváltás óta több kutatást végeztek, amelyek középpontjában a fiatalok politikai szocializációja állt. Most mégis azt látjuk, hogy az utóbbi két évben ez nem tartozik a legnépszerűbb témák közé. Megfigyelhető az is, hogy a kutatások nagy része vagy kizárólag az erdélyi magyar fiatalokat célozza meg, vagy együttesen vizsgálja a magyarországi, esetleg Európa más régiójában élő magyar fiatalok állampolgári attitűdjeit. Ezzel szemben ritkán kerül összehasonlításra erdélyi magyar és román fiatalok véleménye.

Jelenlegi kutatásom célpopulációja azon kolozsvári román és magyar középiskolások (XI–XII. osztályos diákok), akik elméleti líceumban vagy szakközépiskolában folytatják tanulmányaikat. Ők azok a fiatalok, akik fel-

1 A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a Márton Áron Tehetséggondozó Program támogatásával készült.

nőtté válásuk küszöbén állnak, és nemsokára lehetőségük lesz beleszólni helyi, országos és európai uniós ügyekbe. Kolozsvár azért megfelelő egy reprezentatív kutatáshoz, mert a magyarság itt nem tömbben él, tehát párhuzamosan vizsgálható a magyar és román fiatalok politikai szocializációja. Mindemellett meg kell említeni, hogy a magyar diákoknak lehetőségük van magyar iskolákban szocializálódni és tanulni. Az sem mellékes, hogy Kolozsváron jelentős a középosztály, valamint releváns kérdéseket lehet megfogalmazni a tüntetéseken való részvételről, hiszen a városban rendszeresek az ilyen tiltakozások. Vizsgálódásomban arra próbáltam választ keresni, milyen a kolozsvári fiatalok politikáról alkotott képe, hogyan látják a demokráciát, hogyan jellemezhető a számukra ideális állampolgár, mennyire kapcsolódnak be aktívan a közösség ügyeibe, ennek következményeként pedig a demokrácia „vékony” vagy „erős” formája érvényesül 2018-ban Kolozsváron. Kutatásom eredményeit igyekeztem a szakirodalomban már megfogalmazott elméletekbe illeszteni, ugyanakkor szükségesnek tartottam röviden kitérni arra is, hogyan változott a fiatalok attitűdje és a politikáról alkotott képe a 2000-es évekhez viszonyítva. Feltevődik a kérdés, hogy 29–30 év elteltével, azok a fiatalok, akik már az „új rendszerben” szocializálódnak, mennyire képesek az alattvalói kultúrát résztvevőivé alakítani?

Dolgozatomban, egy rövid szakirodalmi áttekintőt követően, ismertetem a kutatás módszereit, illetve a kérdőíves kutatás során kapott eredményeket. A szakirodalmi áttekintő elsősorban fogalmi keretként szolgál, de felvázolja a korábbi kutatások fontosabb következtetéseit is. A jelenlegi kutatás eredményeit négy témakörbe sorolva mutatom be: kolozsvári fiatalok és a politika, vélemények a demokráciáról és az országról, választói hajlandóság, az „erős” vs. „vékony” demokrácia alfejezetben pedig kitérek a fiatalok állampolgár-ideáljára és a döntések befolyásolásának képességére, az együttműködésre és a kisebbség-többség viszonyára, illetve a megkérdozettek demokráciaképére.

1. Fogalmi keretek, korábbi kutatások

Ebben a fejezetben elsősorban pár kulcsfogalom tisztázását tartom szükségesnek, majd áttérek korábbi kutatások fő jellemzőinek ismertetésére. A következőkben definiálom, hogy mit értünk „politikai kultúra” és „politikai szocializáció” alatt, illetve bemutatásra kerül a demokrácia és állampolgári részvétel vizsgálatához szükséges „erős” és „vékony” demokráciát elkülönítő elmélet.

Politikai kultúra, politikai szocializáció, demokratikus politikai részvétel

A témában alapműnek számít Almond és Verba (1963) állampolgári kultúráról szóló könyve, amely kiemeli, hogy a „politikai kultúra” fogalom használata azért ajánlatos, hogy el tudjuk különíteni a politikai és nempolitikai attitűdöket és fejlődési mintákat.² „A »politikai kultúra« kifejezés így a specifikusan politikai orientációkra, a politikai rendszerre és a rendszer egyes összetevőivel szembeni attitűdökre, az embernek a rendszerben játszott szerepét illető felfogásmódokra vonatkozik.”³ Továbbá, a „kultúra” jelenségére való összpontosítás azt is magában hordozza, hogy a vizsgálatban egyaránt felhasználandó az antropológia, szociológia és pszichológia eszköztára.⁴

Szorosan kapcsolódik ide a „politikai szocializáció” fogalma, ami a szakirodalom szerint „egész életen át tartó folyamat [...], amelynek során az egyén és a politikailag megformált társadalom közötti, egy életen át tartó interakcióban az egyén politikai személyisége, a politikához való viszonya és politikai világlepe formálódik”.⁵

Rendszerváltás óta politikailag „éretté” vált egy olyan nemzedék, amely már a kilencvenes években szocializálódott. Számukra természetes a többpártrendszer, a magántulajdon, a piacgazdaság, a civil társadalom intézményeinek jelenléte. Ez viszont még nem garancia a demokratikus politikai kultúra megjelenésére.⁶ A probléma abból adódik, hogy azok a felnőttek, akik a fiatalok számára a „követendő példát” jelentik, még az 1989 előtti rendszerben szocializálódtak, és így közvetlen élmények hiányában is „a kilencvenes évek után felnövekvő nemzedék kapcsolatba kerül a múlt rendszer örökségével”.⁷

Almond és Verba szerint az egyén viszonyulását a politikai objektumokhoz három dimenzió mentén vizsgálhatjuk: kognitív, affektív és értékelő

2 Magyar fordítását lásd Almond, Gabriel - Verba, Sidney: Állampolgári kultúra. Bevezetés a politikai kultúrába. *Szociológiai Figyelő*, 1997. 1-2. sz. Rájuk hivatkozik többek között Sólyom Andrea: *Székeludvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola, PhD-disszertáció, 2011.; Bognár Adrienn: A fiatalok politikai attitűdjei. *Kultúra és Közösség*, 2015. 3. sz., 85-99.; Bădescu, Gabriel: Miza politică a unor forme de încredere. *Sociologie Românească*, 1999. nr. 2, 97-121.

3 Almond, Gabriel - Verba, Sidney: i. m. 10.

4 Uo. 10.

5 Szabó Ildikó - Falus Katalin: Politikai szocializáció közép-európai módra. A magyar sajátosságok. *Magyar Pedagógia*, 2000. 4. sz., 383.

6 Sólyom Andrea: i. m. 9.

7 Uo. 9.

orientációk.⁸ Ahhoz tehát, hogy az egyének politikai kultúráját vizsgáljuk, figyelembe kell venni a polgár politikai rendszerrel kapcsolatos ismereteit és elképzeléseit (kognitív orientáció), a politikai rendszerre vonatkozó érzelmi beállítódásait (affektív orientáció), valamint a politikai tárgyakkal kapcsolatos ítéleteit és nézeteit (értékelő orientáció). Következésképpen, a politikai kultúra és politikai szocializáció kutatásához ilyesféle kérdésekre kell választ keresnünk: Mi mindent tud az országáról, nemzete politikai rendszeréről, illetve ezek milyen érzéseket váltanak ki belőle? Mi mindent tud a politikaesinálásról? Hogyan érez és gondolkodik a vezetőkről és a politikai javaslatokról? Mennyire ismeri a politikum lefelé vezető végrehajtó áramlásait? Hogyan látja önmagát a politikai rendszer részeseként? Mennyire ismeri jogait és kötelezettségeit, illetve mennyire van tisztában befolyásolási képességeivel?⁹

Az egyén szintjén végül három „tisza” politikaikultúra-típust említ a szerzőpáros: (1) parokiális (autonóm helyi közösségek, amelyek nem tájékozódnak a politikai objektumok iránt, és nem léteznek specializált politikai szerepek sem), (2) alattvalói (passzív viszony), (3) résztvevői („tevékeny szerepvállalás”). Ezek a típusok gyakran keverednek, és a szerzők a „rendszerbelileg vegyes” politikai kultúrák három típusát azonosítják: (1) parokiális-alattvalói kultúrát (a népesség hátat fordít például a lokális követelményeknek, és a centralizált, központosított kormányzati struktúrákhoz közeledik), (2) alattvalói-résztvevői kultúrát (a népesség jelentős része kezdeményezőkézséget és aktivitást mutat, viszont a fennmaradó hányad továbbra is „az autoritárius kormányzati struktúrák felé tájékozódik”) és (3) parokiális-résztvevői kultúrát (a politikai rendszer néha az autoritárius, néha a demokratikus formák felé közelít).¹⁰

A Civil Kurázsi I. kutatás¹¹ kapcsán Péter és szerzőtársai a kolozsvári egyetemisták körében hibrid állapotról beszél, amely ez esetben alacsony közéleti aktivizmust, mások iránt intoleráns magatartást, valamint államellenességet jelent. Az említett kutatás eredményei arra mutattak rá, hogy ezek a fiatalok a helyi szintű politika iránt érdeklődnek, aktivitásuk pedig kizárólag a választásokon való részvételre redukálódik. Ez a hibrid állapot tehát egyfelől passzív-parokiális, másfelől passzív-résztvevői kultúrára

8 Almond, Gabriel - Verba, Sidney: i. m. 11.

9 Uo. 12.

10 Uo. 17-20.

11 1999/2000-ben végzett kutatás, amely során 741 magyar és 793 román kolozsvári, a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen tanuló diák állampolgári attitűdjét és politikai érdeklődését vizsgálták.

utal.¹² Mára érezhető (főként nagyvárosokban) az állampolgárok részéről a kezdeményezőkézség, például tüntetéseken vesznek részt, viszont a társadalom egy jelentős részénél még mindig az alattvalói kultúra jelenik meg. Az utóbbi kategóriába tartozóknál még mindig az alattvalói hűség és az alkalmazkodó magatartás a domináns. Ugyanakkor az egymás iránti bizalmatlanság¹³ akadályozza őket abban, hogy kooperatívan lépjenek fel, így a cselekvés is elmarad, hisz nem bíznak abban, hogy egyénileg befolyásolni tudnák a folyamatokat. Az ő esetükben a valós cselekvés hiányának egy további oka, hogy a posztkommunista állampolgárokra jellemzően, nehezen tudják eldönteni, hogy a jövőbeli célokat vagy a jelenlegi anyagi érdekeiket helyezték előtérbe.¹⁴ A magyarázat erre a jelenségre részben a múltban, a többévtizedes diktatórikus rendszerben rejtőzhet, ugyanis a múltbeli szigorú rendszer és a kemény vezetés politikától való elfordulást és gyenge állampolgári részvételt eredményezett. Az „erős demokrácia” viszont, amelyre a következőkben részletesen kitérek, megköveteli azt, hogy olyan állampolgárok legyenek, akik nem egy erőskezű vezetőt követnek, hanem a saját erős demokráciaideáljukat.¹⁵ Barber megfogalmazásában ez annyit tesz, mint úgy adni, mint elvenni, úgy szolgálni, mint kiszolgálva lenni, úgy működni együtt, mint ahogy megharcolni, valamint úgy cselekedni, mint ahogy szavazni is. „Egy demokratikus állampolgár az igények és kívánalmak nyelvét használja. A kormányzati tisztviselők azért figyelnek oda ezekre az igényekre, mert egyébként veszteségek eshetőségétől tartanak (...), vagy mert magukat az igényeket legitimnek ismerik el.”¹⁶

Amikor demokráciáról és részvételről beszélünk, legelőször a választásokon való részvétel jut eszünkbe. Tulajdonképpen ez a legkönnyebben mérhető részvételi és véleménynyilvánítási forma, így nem meglepő, hogy nagyon sok tanulmány és felmérés a választási hajlandóságot helyezi kö-

12 Péter László – Csata Zsombor – Herédi Zsolt – Kiss Dénes – Kiss Tamás – Plainer Zsuzsa – Sólyom Andrea: *Cultura civică*. Fundația pentru Cercetări Sociale Max Weber, Cluj-Napoca, 2001, 20.

13 Azokban az államokban, ahol a demokráciának egy erős formája van jelen, az állampolgárok körülbelül háromszor jobban megbíznak egymásban, mint Romániában. Bădescu, Gabriel: i. m. 104.

14 Bădescu, Gabriel – Sum, Paul – Uslander, Erik M.: Civil Society Development and Democratic Values in Romania and Moldova. *East European Politics and Societies*, 2004, 3. sz., 327.

15 Barber, Benjamin: Neither Leaders nor Followers: Citizenship Under Strong Democracy. In Beschloss, Michael R. – Cronin, Thomas E. (eds.): *Essays in Honor of James MacGregor Burns*. Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1989, 172.

16 Almond, Gabriel – Verba, Sidney: i. m. 21.

zéspontba a téma kutatása kapcsán. „A demokráciákban a szavazás fontosságát egyrészt az a képessége adja, hogy rajta keresztül át lehet alakítani a politikai hatalom szerkezetét, célját, tartalmát, működését. Másrészt a választás legnagyobb tömegeket megmozgatni képes politikai részvételi forma, így a demokratikus joggyakorlás legegységesebb és legelterjedtebb formája. Ezekkel is magyarázható, hogy a politikai részvételi formák közül a választási részvétel az, amit a politikatudományban az egyik legtöbbet és legalaposabban elemeztek, míg a többieket viszonylag elhanyagolták.”¹⁷ Önmagában a szavazásokon való részvétel azonban nem tükrözi az állampolgárok elégedettségét vagy elégedetlenségét. Az alacsony részvétel jelentheti egyfelől azt is, hogy a rendszer stabil, a társadalom nem vágyik a változásra, másfelől tükrözheti a kiábrándultságot, az állampolgárnak azt a hozzáállását, hogy tulajdonképpen úgysem szólhat bele a „nagyok játszmájába”. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy minden esetben a nem döntés is döntés, és néha a távolmaradással is ugyanúgy lehetőség van befolyásolni a történéseket, mint a részvétellel.¹⁸ A szavazat leadása úgy is értelmezhető, mint választani már meglévő opciók közül, ez pedig egyes esetekben nem elegendő ahhoz, hogy az állampolgárok valóban saját elképzelésük szerint alakíthassák környezetüket, esetleg gyökeresen megváltoztassák azt. Ilyen esetekben a részvételnek más formája elengedhetetlen, és szükség van a kezdeményezőkézségre, legyen szó tüntetések megszervezéséről, aláírásgyűjtési akció indításáról, vagy egyszerűen egy új civil szervezet létrehozásáról. Ez is azt sugallja, hogy a „demokrata” ember komplex személyiséggel rendelkezik, feladata pedig nem merül ki csupán a szavazásokon való részvételben.

„Erős demokrácia” és „vékony demokrácia”

Almond és Verba szerint az ideális, demokratikus jellemű állampolgár a következő tulajdonságokkal rendelkezik: „nyitott ego” (befogadó attitűd), „értékek megosztásának képessége másokkal”, „értékpolifon irányultság”, az emberi környezet felé bizalommal és magabiztossággal fordulás, valamint szorongásmentesség.¹⁹ Ezzel szemben az „apolitikus” ember a társa-

17 Simon János: *A magyar választói aktivitás és közömbösség*. 2005. www.politikatudomany.hu. Idézi: Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 225–226.

18 Például a népszavazás érvényességét befolyásolni lehet a távolmaradással.

19 Almond, Gabriel – Verba, Sidney: i. m. 8.

dalomtól izoláltan él, zárkózott, és tele van kételyekkel társaival szemben.²⁰ Mindebből pedig az következik, hogy tulajdonképpen az állampolgár hozzáállása, világnézete, a közösségben vállalt szerepe az, ami meghatározza, hogy „vékony demokráciáról” („thin democracy”) vagy „erős demokráciáról” („strong democracy”) beszélhetünk.²¹ A demokrácia ezen két típusát Barber vezette be normatív elemzési megfontolásból, viszont leírásuk empirikus elemzésben is hasznosítható.

A „vékony demokrácia” az egyének szabadságára összpontosít, ami elsöre igen jól hangzik, viszont ebben az esetben az állampolgárok szintjén hiányzik az együttműködés. Mindannyian a saját előnyüket keresik, és megfélelkeznek arról, hogy közösségként működjenek, egymásra pedig szkeptikusan tekintenek. A demokrácia ezen formája főként három szóval jellemezhető: anarchizmus, realizmus, minimalizmus. Anarchizmuson Barber azt a magatartást érti, amelynek során a személyek önmagukra mint autonóm egyénekre tekintenek, akiknek saját szükségleteik és saját akaratuk van, de ezt a polgári közösségen kívül elégitik ki. Ebből adódik a realista diszpozíció: az emberek nem saját érdekeiket alakítják a nyilvánosság hatására, hanem a közjó fogalmát próbálják átértelmezni a saját javukra. A cél tehát továbbra is az önmegvalósítás marad. A minimalizmus pedig azt foglalja magában, hogy az egyén sem másokban, sem az államban nem bíz meg. Az ilyen minimalista magatartás következménye Barber szerint például a rasszizmus, amikor a fehér többségnek nem érdeke védelmezni egy kisebbségi csoportot, mivel ebből nem származik neki elegendő „jó”. Összességében kijelenthető, hogy a „vékony demokrácia” inkább távol tartja egymástól a polgárokat, mintsem összehozza és együttműködésre serkenti őket. Ebben az esetben nem beszélhetünk társadalmi fejlődésről, az egyének csupán saját biztonságuk fenntartására törekednek.²²

Az „erős demokrácia” eszmei gyökerei a görög poliszok gyakorlatában keresendők, amikor a polgár az év minden napján a polisz részének érezhette magát, és aktívan részt vett a közösség életében. A demokrácia ezen formája egy életmód, amelyben fontos szerepet játszik a közösség, a részvétel és a polgári nevelés. Az állampolgárok képesek a közösséget és a közjót saját érdekeik fölé helyezni, a köz érdekében meghozzák a kellő döntéseket, szükség esetén pedig beavatkoznak. Összegezve, az „erős demokráciának” hét feltételét ismerteti Barber: (1) cselekedet („action”), (2) nyilvánosság

20 Barber, Benjamin: *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. Berkeley, University of California Press, 2003, 67–93.

21 Uo. 67–93.

22 Uo. 3–24.

(„publicness”), (3) szükségesség („necessity”), (4) választás („choice”), (5) ésszerűség („reasonableness”), (6) konfliktus („conflict”), (7) az abszolút igazság és függetlenség hiánya („absence of an independent ground”).²³ Tehát az „erős demokráciában” elengedhetetlen az állampolgári részvétel és cselekedet, hisz ahol nincs beavatkozás, tett és véleménynyilvánítás, ott nemcsak politikacsinalásról, de még politikáról is nehezen beszélhetünk. Mindez pedig a nyilvánosság előtt és a nyilvánosságért történik, ahol az állampolgárok nem egyéni érdekük miatt harcolnak, hanem megszületik a „mi” gondolata, a döntések pedig a közösségért vannak. Bizonyos esetekben a „nem cselekvés” és a „nem döntés” is döntés, és következményekkel jár. Döntésük azonban nem véletlenszerű, és az állampolgárok tudják, hogy konfliktushelyzetben a beavatkozás elengedhetetlen.²⁴ Barber szavaival, a politika az erős demokráciában, „valami, amit teszünk, nem valami (például erő), amit birtokolhatunk, használunk vagy gondolkodunk róla”.²⁵

Az állampolgári részvételhez elengedhetetlen az a pszichológiai feltétel, hogy az emberek érezzék, valóban van beleszólásuk a folyamatokba, véleményük számít. Szükséges tehát azt is megvizsgálni, hogy az egyének, saját meglátásuk szerint, mennyiben képesek a kormányzati döntéseket befolyásolni.²⁶ Ebben az esetben a következő kérdéseket kell feltennünk: Milyen feltételek mellett vállalkozik arra valaki, hogy tudatosan igyekezzék befolyásolni a kormányzatot? Milyen módszert alkalmaz a befolyásolásra? Milyen hatásokkal jár a befolyási törekvése? Nyilván, az is fontos, hogy az állampolgár valóban tisztában legyen azzal, milyen erőforrásokkal rendelkezik. A befolyás gyakorlásának két módját ismerteti a szakirodalom: a kooperatív, valamint az egyéni fellépést.²⁷ Kétségtelen, hogy a fennebb említett „erős demokráciában” elengedhetetlen ennek első formája, azaz a kooperatív fellépés. Amint azt Almond és Verba is megállapította, „[az] a fenyegetés, amely nagyszámú embertől indul ki (...), a legtöbb esetben jóval nagyobb súllyal rendelkezik, mint az a fenyegetés, amelyet egyetlen ember érvényesíthet. Ennek megfelelően az az ember, aki a kormányzattal való konfliktusa során számít polgártársai támogatására, nagyobb valószínűséggel látja magát olyan személynek, aki képes a kormányzat befolyásolására, mint az az állampolgár, aki híján van az ilyen cselekvési lehetőségeknek”.²⁸

23 Uo. 122.

24 Uo. 132-138.

25 Uo. 123.

26 Almond, Gabriel - Verba, Sidney: i. m. 22-23.

27 Uo. 29-36.

28 Uo. 32.

A „vékony demokrácia” esetében az „átlagembert” egyéni érdekei hajtják, így elég valószínű, hogy az egyéni fellépést fogja választani, hisz nem bízik meg kellőképpen polgártársaiban. Így aztán úgy érezheti, egyéni hatása a kormányzatra nem számottevő.

Egyik elterjedt formája a kooperatív fellépésnek, a szervezetek keretében kialakult „társulás”. A kilencvenes évek derekán az Amerikai Egyesült Államokban azt figyelték meg azonban, hogy az állampolgárok közötti együttműködés, és az aktív szervezeti tagság hanyatlásnak indul.²⁹ Az emberek inkább folyamodtak az egyéni befolyásoláshoz, és írtak levelet egy napilapnak vagy személyesen egy politikusnak, képviselőnek, mint igyekeztek összefogással érvényesíteni akaratukat. De nemcsak a civil szervezetek kerültek válsághelyzetbe, hanem a polgárok egyre kevesebb bizalmat éreztek a kormányzat iránt is. Míg az 1960-as években az amerikaiak csupán negyede vélekedett úgy, hogy nincs beleszólása a kormányzati döntésekbe, és a képviselők, köztisztviselők nem törődnek véleményükkel, az 1990-es években a polgároknak közel háromnegyede úgy gondolta, a kormány legtöbbször nem cselekszik helyesen, nem az ő érdekeit képviseli, és az átlagember ezeket a döntéseket nem képes befolyásolni.³⁰ Ebből is látszik, hogy a bizalom fontos tényező, ha az állampolgári részvételt vizsgáljuk. A bizalom hiánya csalódottságot eredményez, amely maga után vonhatja az emberek politikától való elfordulását.

A bizalom kérdése az állampolgár „politizálásában”

Bădescu a bizalom felől közelíti meg a társadalmi tőke kérdését, és több bizalomtípust azonosít, amelyek részvételhez vezethetnek. Az állampolgári részvételt és aktivitást a fogolydilemmához hasonlítja: ha a közösség tagjai megbíznak egymásba, hisznek abba, hogy a „másik” számukra kedvező döntést hoz, akkor mindannyian jól döntenek, és kedvező helyzetbe kerülnek (tehát a közjó kerül előtérbe), ellenkező esetben viszont mindenki veszíthet. Ugyanő elkülöníti a politikai („încrederea politică”), az általános („încrederea generalizată”), a stratégiai („încrederea strategică”) és az egyéni bizalmat („încrederea particularizată”).³¹

Egy kilencvenes években végzett felmérés kimutatta, hogy a demokratikus országokban az általános bizalom (az emberek megbíznak más emberekben) sokkal magasabb szintű, mint a volt kommunista államokban vagy

29 Putnam, Robert D.: *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon & Schuster, 2000, 45–47.

30 Uo.

31 Bădescu, Gabriel: i. m. 98–100.

olyan területeken, ahol a demokrácia nem működik kellőképpen.³² Ott, ahol az általános bizalom csekély, az emberek sokkal hajlamosabbak a szabályszegésre, hisz meggyőződésük, hogy nem ők az egyedüliek, akik nem fizetik ki az adót például. Így aztán az állampolgárok közötti kooperáció is főként a demokratikus államokra jellemző.

A bizalom különböző típusai szorosan összefüggnek egymással: az általános bizalom valamilyen szinten magával vonja a politikai bizalmat is, hisz az állami intézményeket is emberek irányítják, így azok, akik embertársaikban megbíznak, pozitívabban viszonyulhatnak ezekhez az intézményekhez is.³³ Itt mégis fontosnak tartom megemlíteni, hogy a XX. század végi Romániában az emberek leginkább az egyházban bíztak meg, legkevésbé pedig a kormányban, a parlamentben és az igazságszolgáltatásban.³⁴ Ugyancsak kimutatható, hogy minél nagyobb az általános bizalom, annál kisebb az egyéni (egy bizonyos csoportba vetett erős bizalom), és fordítva. Visszatérve a romániai helyzethez, Bădescu amellett érvel, hogy azok a román állampolgárok, akiknél az egyéni bizalom nagyon erős, kevésbé hajlamosak arra, hogy részt vegyenek egy tüntetésen, aláírjanak egy kezdeményezést, hiszen ők kizárólag a szűk csoportjukban bíznak meg.³⁵ Viszont ők azok, akik minden bizonnyal elmennek szavazni, voksukat pedig teljes elkötelezettséggel adják egy bizonyos pártra. A választási hajlandóság tekintetében az is kimutatható, hogy azok mennek el szavazni, akiknél a politikai bizalom emelkedett. Ebben a helyzetben a motivációt az a hit adja, hogy véleményüket valóban meghallgatják, a képviselők pedig az ő érdekükben fogják meghozni a döntéseket.³⁶

Ifjúság és politika. Korábbi kutatások

A kutatók között nem teljes az egyetértés abban, hogy milyen intervallumba határolható be az az életszakasz, amelynek a politikai szocializációban leginkább hangsúlyos és a jövőre nézve maradandó szerepe van. Ugyanakkor egyetértés van abban, hogy a politikai szocializáció élethosszig tartó folyamat. Vannak, akik a korai, tizenéves kor előtti időszakot tartják meghatározónak, míg mások a 14–25 év közötti periódusnak tulajdonítanak kulcsszerepet. Mindkét életszakasz nagy hatással van az individuális politikai kultúra kialakulására, sőt a politikai kultúra a politikai szocializá-

32 Uo. 104.

33 Uo. 104.

34 Uo. 99.

35 Uo. 117.

36 Uo.

ció következményeként is felfogható, ugyanis „a szocializáció feltételezi az egyén aktív befogadószerpét, aki ismeret-, attitűd-, mintaelsajátítással jellemezhető, illetve a közösség átadói szerepét, amely a kollektív tudáskészletét hagyományozza át a következő generációra”.³⁷ Sólyom a 18. életév előtti időszakot „prepolitikai fázisnak” nevezi, ugyanis ekkor a fiatalok még a politikai felnőtté válásuk előtt állnak, és csak ezt követően válnak aktív állampolgárrá.³⁸

A szakirodalom gyakran azt is hangsúlyozza, hogy nem beszélhetünk egy általános politikai szocializációról, hisz ez, akárcsak a politikai kultúra, országonként és történelmi korszakonként változik.³⁹ Ugyanakkor a politikai szocializációt nem különíthetjük el teljesen a szocializáció egészétől sem, amely során a „társadalmi tanulás kereteit a származási család, az iskola, a szervezeti integráltság és a tömegmédiák jelölik ki.”⁴⁰ Itt újból szükséges megemlíteni a történelmi előzményeket, a kommunista-totalitárius rendszert, melynek hatása majdnem harmincéves távlatból is érezhető. A 2002-es romániai állapotot Péter a „befejezetlen átmenet» politikai kultúrájának” nevezi, amikor változáson megy át mind a politikai szocializáció, mind a teljes társadalmi berendezkedés.⁴¹ A sikeres átmenethez viszont szükség van a demokráciatanulásra, amely még mára sem érte el a kellő szintet.⁴² Épp ezért Kelet-Európa jelentős területén ma sem valósul meg „valódi” demokratikus szocializáció.⁴³ Bár az intézményi átalakulás szintjén többnyire sikeresnek minősíthető a demokratizálódás, a politikai kultúra változása lassú folyamatnak bizonyul.⁴⁴

37 Sólyom Andrea: Politikai kultúra és társadalmi értékek. In Kiss Tamás – Barna Gergő (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet és Kriterion Könyvkiadó, 2011, 269.

38 Uo. 267.

39 Bognár Adrienn – Szabó Andrea: Politikai szocializációs modellek Magyarországon, 1990–2016. In Szabó Andrea – Oross Dániel (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale és az MTA TK PTI, 2017, 16.

40 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 50.

41 Péter László: „Az Aranykorszak örökösei?” A politikai szellem fenomenológiája. Tanulmány a romániai átmenetről a kolozsvári BBTE diákjainak politikai kultúrája példáján. *Web*, 2002. 10. sz., 14.

42 Uo. 14–15.

43 Bognár Adrienn: i. m. 20.

44 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 236.

Rendszerváltás előtt a formális politikai szocializáció érvényesült: az iskolában nem kifejezetten egy tantárgy keretén belül igyekeztek átadni a diákoknak az „állampolgári ismereteket”, hanem központi hatásra valamilyeni tanóra keretében folyt a kommunista ideológiák tanítása, az egyetemen pedig ugyanez folytatódott egy kijelölt tantárgy keretében. Ezzel szemben a család nem minden esetben vállalta a fiatal felvilágosítását, így az informális politikai szocializáció háttérbe szorult.

Mára a politikai szocializáció szinterei teljesen átalakultak, az iskola úgy véli, hogy a politikai világné kialakítása magánügy, és az informális környezetre bízta ennek befolyásolását. A tanárok már igen keveset beszélnek (vagy beszélhetnek) a diákoknak a politikáról, és a téma a tanórákról és az osztályteremből a folyosóra került. Ugyanakkor a kommunizmusban szocializálódott szülők többsége nincs kellőképpen felkészülve arra, hogy a demokráciával kapcsolatos ismereteket átadja gyermekének. „A felülről jövő, központosított, közvetlen hatás megszűnt, és szocializációs »vákuum« keletkezett. A korábban működő formális politikai szocializációs folyamatok összeomlottak, és ezek szerepét nem töltötte be semmi.”⁴⁵

Egy 1997-ben végzett kutatás során kimutatták, hogy a középiskolások fele senkivel nem beszél a politikáról.⁴⁶ Ugyanakkor az is megfigyelhető, hogy a politikai szocializáció során egyre nő a média és a kortárs csoportok szerepe, valamint a politikai pártok szerepe is.⁴⁷ Mindazonáltal az elméleti megközelítések és az empirikus források egyaránt arról tanúskodnak, hogy a családé marad a legalapvetőbb szerep, és egyfajta „továbbhagyományozás” érvényesül: abban az esetben, ha a család vállalja az „útmutatást”, a gyerek valószínűleg követni fogja a tanult „mintát”, megtörténik a szülők értékrendjének az átörökítése, és felnőttkorban a választások során a vasárnapi ebéden elhangzottak alapján fogja meghozni döntését.⁴⁸

Ha az erdélyi fiatalok értékrendjét vizsgáljuk, azt figyelhetjük meg, hogy kiemelt helyen szerepel a szabadság, barátság, tudás, család, szabadidő, erkölcsösség, haladás, jogvédelem, egyenlőség, becsületesség, szerelem, munka, szórakozás, tulajdon, a nemzeti érdekek és a kisebbségek védelme. Ezzel szemben nem tulajdonítanak fontos szerepet a politikának, radikalizmusnak, államosításnak, rasszizmusellenességnek, vallásosságnak, tekintélyelvűségnek, szigornak és hírnévnek. Megemlítendő az is, hogy a kisebbségek

45 Bognár Adrienn: i. m. 96.

46 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 54.

47 Bognár Adrienn – Szabó Andrea: i. m. 20.

48 Péter László: i. m. 16.

védelme az erdélyi magyar fiatalok számára prioritást élvez.⁴⁹ Mint azt már az értékek felsorolásából is sejteni lehet, az utóbbi években készült kutatások és elemzések a fiatalok politikától való távolmaradását állapítják meg.

A fiatalok politikai szocializációjával és politikai kultúrájával foglalkozó kutatásokra térve megállapíthatjuk, hogy az erdélyi magyar társadalomtudománynak egyik jelentős területét alkotják már 1990 óta.⁵⁰ Ercsei Kálmán három szakaszra bontja az 1990 utáni, az erdélyi fiatalokkal kapcsolatos kutatásokat.⁵¹ Az 1990–2001 közötti időszakban a kutatások főként a fiatalok civil szerveződéseinek feltérképezésére és a politikai kultúrára összpontosítottak (például az 1999 végén készült *Civil Kurázsi* elnevezésű kutatás vagy a *MOZAIK 2001 - Az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzete*). A második szakaszban, 2001–2008 között szintén a politikai kultúra és a szocializáció állt a középpontban. Itt fontos megemlíteni a Sólyom Andrea nevéhez fűződő 2002-es *Egyetemi hallgatók „Demokrácia?!” vizsgálata* című felmérését, a *Tusványos 2001* adatfelvételt, a *Félsziget Fesztivál kutatásait*, valamint a KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja által végzett migrációs kutatást. A 2008 utáni időszak behozott egy újabb témát a fiatalokkal kapcsolatos kutatásokba: a médiahasználatot. A Sapienia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, valamint a KAM-intézet egyaránt érdeklődést mutatott a téma iránt. 2011-ben megpróbálták a *MOZAIK 2001* kutatást megismételni, de a kérdőíves kutatás elmaradt, és csak a fókuszcsoportok valósultak meg. Továbbá meg kell említeni a 2014-es *Külhoni magyar ifjúságkutatás* című vizsgálatot, amely kvalitatív és kvantitatív módszerek ötvözésével valósult meg.

Közel harminc év erdélyi magyar ifjúságkutatásait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy kevés esetben került sor olyan adatfelvételre, amely a román és magyar fiatalok politikai szocializációját és attitűdjeit egyaránt vizsgálta, hisz a fent említett kutatások legtöbbszörének célpopulációja kizárólag a magyar középiskolások és egyetemisták vagy bizonyos esetekben más határon túli magyar fiatalok.⁵² Továbbá talán hiányosságnak tekinthető az is, hogy a kutatások túlnyomó része kizárólag egyféle kutatási módszert alkalmaz. Ercsei Kálmán (2015) tanulmányából kiderül, hogy a kutatások fele kvan-

49 Sólyom Andrea: Politikai kultúra és társadalmi értékek. Id. kiad. 273.

50 Ercsei Kálmán: Erdélyi magyar fiatalokkal kapcsolatos kutatások térben és időben: egy áttekintés. *Erdélyi Társadalom*, 2015. 2. sz., 2015, 16–23.

51 Uo. 16.

52 Az utóbbi kategóriába sorolható például a *MOZAIK 2011*-es kutatás, amely során fókuszcsoportos beszélgetéseket folytattak erdélyi, felvidéki, örvidéki, kárpátaljai, vajdasági, baranyai és muravidéki fiatalokkal.

titatív, 37 százaléka kvalitatív módszert alkalmaz, és csak a maradék 12 százalék ötvözi a két módszert.⁵³

Nemzetközi kitekintésben megállapíthatjuk, hogy az Amerikai Egyesült Államokban a szavazásokon való részvétel elemzésére fektettek nagy hangsúlyt: kimutatták, hogy bár a 2008-as elnökválasztásokon nagyobb arányban vettek részt a 18–24 év közötti fiatalok, mint 2004-ben, ez az arány 2012-re megint jelentősen csökkent. A 2012-es elnökválasztásokon résztvevők adatait vizsgálva megállapítható, hogy a részvétel egyenesen arányos az életkorral: a 18–29 évesek 45 százaléka ment el szavazni, a 30–44 évesek 59,9 százaléka, a 45–64 évesek 67,9 százaléka, a 65 év felettieknek pedig 72 százaléka adta le voksát.⁵⁴ Ugyanakkor a szavazásokon való részvétel nem csak az életkorral hozható összefüggésbe, hanem az iskolázottsággal is: míg azok, akik egyetemet végeztek vagy jelenleg egyetemre járnak 62 százalékban avatkoznak be szavazás útján az Amerikai Egyesült Államok ügyeibe, azok, akik soha nem részesültek felsőoktatásban csak 36 százalékban.⁵⁵

A helyzet Romániában is hasonló. A 2016-os parlamenti választásokon a 45–64 év közöttiek szinte kétszer annyian adták le voksukat, mint a 18–24 év közöttiek. Ez százalékokban a következőképpen néz ki: a 18–24 évesek 29 százaléka, a 25–34 évesek 42 százaléka, a 35–44 évesek 42 százaléka, a 45–64 évesek 54 százaléka, míg a 65 év felettiek 49 százaléka ment el szavazni.⁵⁶ Románia esetében is megállapítható tehát, hogy a részvételi hajlandóság egyenesen arányosan nő az életkorral.

A magyarországi fiatalokra is a politikától való elfordulás és a demokráciaszkepszis jellemző.⁵⁷ Ezek a fiatalok vagy személyes tapasztalataik alapján alakítanak ki negatív képet a politikáról, vagy a környezetükön keresztül szembesülnek a mindennapi problémákkal: munkanélküliséggel, elszegényedéssel, létbiztonság hiányával vagy a választási ígéretek be nem tartásával. 2010-es pécsi interjúk kutatás során kimutatták, hogy a fiatalok többségét egyszerűen nem érdekli a politika, nem követi a körülötte zajló eseményeket, és nem is kíván mélyebb betekintést nyerni a folyamatokba.

53 Ercsei Kálmán: i. m. 13.

54 File, Thom: *Young-Adult Voting: An Analysis of Presidential Elections, 1964–2012. U. S. Census Bureau*, 2014, 4.

55 Kirby, Emily Hoban – Kawashima-Ginsberg, Kei: *The Youth Vote in 2008. CIRCLE Fact Sheet*, 2009, 1.

56 Marin, Iulia: *Parlamentare 2016: tinerii chiulesc, rezultatul e decis de segmentul 45-64 de ani*, 2016. december 12. <https://pressone.ro/parlamentare-2016-tinerii-chiulesc-rezultatul-e-decis-de-segmentul-45-64-de-ani/> [Letöltve 2017. január 20.]

57 Bognár Adrienn: i. m. 85.

Ennek két okát azonosították: egyrészt az unottság, hisz a „csapból is ez folyik”, másrészt nem látják értelmét beleszólni a döntésekbe, mert úgy gondolják, a politikusok csálnak.⁵⁸ 2008-as és 2012-es felmérések eredményei szerint a 15–29 évesek jelentős része úgy gondolja, hogy a politikusokat nem érdekli a fiatalok véleménye, és nem tudják befolyásolni a helyi vagy országos ügyeket.⁵⁹ A demokráciát és az állampolgárságot kötelezettségként értelmezik és nem lehetőségként, és nem látják az aktivitás és szerepvállalás fontosságát.⁶⁰ Elengedhetetlennek tartják ugyan, hogy az állampolgár adót és járulékot fizessen, illetve betartsa a törvényeket, viszont nem fektetnek hangsúlyt az önkéntes munkára vagy az aktív politikai részvételre. Ugyanakkor szerintük a demokratikus és antidemokratikus elemek együttesen is alkalmazhatóak, és bizonytalanok a demokrácia fogalmát illetően. A 2013-as *Aktív fiatalok* kutatásban résztvevő fiatalok kevesebb, mint fele gondolja úgy, hogy a demokrácia a legjobb politikai rendszer.⁶¹ Ehhez hozzájárul az is, hogy amikor a demokráciát értékelik, az ország aktuális helyzetét és „teljesítményét” is minősítik, valamint az, hogy a konkrét események is hatnak az orientációjukra; ezek a fiatalok pedig az esetek többségében negatív történésekre utalnak.⁶² Összefoglalva tehát, a magyarországi fiatalok kapcsán Bognár azt hangsúlyozza, hogy számukra az állampolgárság nem lehetőségként jelenik meg, hanem kötelezettségként, demokráciaképük ambivalens, alacsony szintű a politikai érdeklődésük és ismeretszintjük, az érdekérvényesítő képességük, valamint a politikai bizalmuk, a politikáról és politikusokról pedig negatív a véleményük.

Felvethetjük, hogy az erdélyi fiatalok politikáról alkotott képe talán azért lehet árnyaltabb az anyaországban élőkéhez képest, mert szocializációjuk során fontos szerepet játszhat (a magyarok esetében) a kisebbségi lét. A magyar diákok esetében például sokkal egyszerűbb 18. életévüket betöltve a választásokon való részvétel kérdése, ugyanis esetükben a pártpreferencia nem jelent problémát, és a szavazatok 90 százaléka etnikai szavazat.⁶³

58 Uo. 90.

59 Szabó Andrea – Bauer Béla (szerk): *Ifjúság 2008. Gyorsjelentés*. Szociális és Munkaügyi Intézet, Budapest, 2009.; Oross Dániel: Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012*. Tanulmánykötet. Kutatópont, Budapest, 2013. Idézi Bognár Adrienn – Szabó Andrea: i. m. 33.

60 Bognár Adrienn: i. m. 87.

61 Uo. 86–95.

62 Bognár Adrienn – Szabó Andrea: i. m. 18.

63 Péter László: i. m. 20.

Ami a román és magyar diákok véleményét illeti, hasonlóságokkal és különbségekkel is találkozhatunk. Az 1999/2000-es Civil Kurázi I. kutatás során megállapították, hogy a román és magyar fiataloknak egyaránt pozitív véleménye van a hagyományokról, a királyról, az egyházakról, illetve a köztársasági elnökről, és egyformán rossz véleménye van a parlamentről, politikusokról, „vagyis a demokratikus pluralizmus legfontosabb kellékeiről”.⁶⁴ A Demokrácia?! kutatás 2002-es és 2004-es adatai továbbá arra is felhívják a figyelmet, hogy a Romániában élő fiatalok általában véve elégedetlenek a demokrácia működésével, nem bíznak a politikai intézményekben, és az előző kormányok teljesítményéről is negatívan vélekednek (valószínűleg a szülőktől hallottak alapján).⁶⁵ Az etnikai különbség itt abban jelenik meg, hogy a magyar diákok inkább a nemzetközi intézményekben bíznak meg, míg a román diákok inkább a hazaiakban.⁶⁶

A fiatalok kognitív politikai orientációja kapcsán a szakirodalom hangsúlyozza, hogy „a politikai szocializáció során az egyének elsajátítják a közvetlen környezetükben levő politikai természetű objektumokról, valamint a politikai rendszer működéséről az alapvető információkat, azonban a véleményeik és beállítódásaik egyre inkább az aktuális információk bázisán formálódnak, illetve történnek”.⁶⁷ Szükséges tehát vizsgálni a fiatalok tájékozottságát, és megállapítani, hogy mennyi politikával kapcsolatos ismerettel rendelkeznek. 1999/2000-es adatok szerint a magyar és román egyetemisták 80 százaléka követte a napi politikai, közéleti híreket.⁶⁸ Ebben az időszakban a magyar diákok magyar és román médiát, a román diákok pedig kizárólag román médiát fogyasztottak tájékozódás céljából. A magyar diákok sok esetben tájékozottabbak voltak a magyar politikát illetően, hisz szabadidős tevékenységeik során is 95 százalékban csak az azonos etnikumú barátokkal voltak kapcsolatban, és velük beszéltek meg a hallottakat.⁶⁹ A 2002-es adatfelvételek már valamivel kisebb politikai érdeklődésről tanúskodnak: a magyar egyetemisták fele, a románok harmada foglalkozott

64 Péter László: i. m. 19.

65 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 148–164.

66 Uo. 186.

67 Carey, James W.: The Press, Public Opinion and Public Discourse. In: Glasser, Theodore L.– Salmon, Charles T. (eds.): *Public Opinion and the Communication of Consent*. Guilford Press, New York, 1995. Idézi Péter László: i. m. 17.

68 Péter László: i. m. 17.

69 Uo. 17–20.

gyakran politikai érdeklődésre valló tevékenységgel.⁷⁰ A politikai szocializációjuk során szerzett ismeretek legnagyobb része (mintegy 80 százalék) a tömegkommunikációs eszközökből származott, így egyes esetekben csak egy letisztultalan kép alakul ki bennük a folyamatokról.⁷¹ A kutatások során a fiataloknak kevesebb mint fele tudott helyes választ adni politikával kapcsolatos kérdésekre, a román fiatalok pedig jobban teljesítettek, mint a magyar fiatalok.⁷² Meg kell említeni viszont, hogy a politikai tájékozottság mindkét esetben független a társadalmi háttértől, viszont a román egyetemisták tájékozottsága függ a család kulturális helyzetétől.⁷³

Az említett kutatások kitérnek a politikai aktivitásra is, amely – mint ez az előző részben olvasható – az erős demokrácia egyik ismérve. A 2000-es évek elején megfigyelték, hogy „a magyar diákok inkább a politikai, míg a román diákok inkább a szociális típusú jogok érdekében mozgósíthatók”.⁷⁴ Érdekeiket viszont többnyire petíciók aláírásával szerették volna érvényesíteni, és kevesen vettek volna részt aktívan egy aláírásgyűjtésben. A román diákok körében népszerűbb volt az érdekvégyesítés békésebb formája (beadvány, újságcikk), mint a magyar diákoknál, akik sztrájkhoz is folyamodtak volna. Szervezeti tagság tekintetében a magyar diákok sokkal nagyobb aránya vallotta azt, hogy tagja egy szervezetnek, mint a román diákok, még ha ez passzív tagságot is jelentett.⁷⁵

Sólyom azt a következtetést vonta le, hogy a legtöbb fiatal a passzivitással, bizalmatlansággal és a konzervatív értékek elutasításával jellemezhető csoportba tartozik.⁷⁶ Ezzel összecsengenek Péter megállapításai is, miszerint a 2000-es évek elején „megfigyelhető egy aránylag nagyfokú érdektelenség a politika iránt, még akkor is, ha a többségük elmegy szavazni”.⁷⁷ Ez a politikai passzivitás és a tény, hogy a politikai részvétel szinte csak a szavazásra korlátozódik, értelmezhető úgy is, mint az 1989 előtti periódus „hagyatéka”, a „demokráciatanulásnak” még be nem ért gyümölcse.

70 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 116.

71 Péter László: i. m. 17.

72 Uo. 18.

73 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 144.

74 Péter László: i. m. 21.

75 Uo. 21–22.

76 Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 235.

77 Péter László: i. m. 22.

Dolgozatom további részében azt mutatom be, hogy a politikai kultúra mely formája bontakozott ki Kolozsváron, pontosabban a kolozsvári XI. és XII. osztályos diákok körében, és milyen változás vehető észre az 1999/2000-es időszakhoz képest. Előbb a kutatás módszertanát vázolom, majd áttérek az eredmények ismertetésére.

2. A kutatás módszere

Felmérésemet kvantitatív módszerrel, kérdőíves kutatással végzem. A kvantitatív módszer korlátait nyílt kérdések beiktatásával igyekeztem ellensúlyozni.⁷⁸ A kérdőívben a következő kérdéskörök kaptak helyet: a megkérdezettek szociális hátterére vonatkozó kérdések; állampolgár-ideál; demokráciakép; informálódás politikával kapcsolatos kérdésekben; politikáról és politikusokról alkotott kép; Románia aktuális helyzete; részvétel a politikai közösség életében; valamint interetnikus viszonyok. A kérdőívek kitöltésére 2018. március 12. – április 12., valamint 2018. június 2. – június 6. között került sor.

Az alappopulációt azok a XI. és XII. osztályos magyar és román diákok képezik, akik tanulmányaikat líceumban vagy szakközépiskolában végzik Kolozsváron. Ez számokban 41 iskolát jelent, 201 román és 32 magyar osztályt, illetve 4845 román és 745 magyar diákot. Az osztályok jellegét illetően négy kategória különíthető el: elméleti, technikai, szakmai⁷⁹ és szakiskolai osztályok. Céлом 400 magyar, illetve 400 román diák lekérdezése volt. Többlépcsős véletlenszerű mintavételt alkalmazva alapegységnek az osztályokat tekintettem, és a mintába bekerült osztályok esetében a lekérdezés pillanatában minden jelenlevő diák kitöltötte a kérdőívet. Mivel a román osztályokban átlagban 24,10 diák tanul, a magyar osztályokban pedig 25,82, végül a mintába 17 román (15 iskolából) és 16 magyar osztály (6 iskolából) került be. Amennyiben az iskolákban nem engedélyezték a kitöltést, valamint ha túl sokan hiányoztak egy-egy osztályból, pótosztályt választottam. Ahhoz, hogy minden kategória képviselve legyen, az elméleti és technikai osztályokat a diákok bejutási átlaga szerint csökkenő sorrendbe rendeztem, míg a szakmai és szakiskolai osztályokat az iskola neve sze-

78 Inspirálólóg hatott Bognár Adrienn megállapítása, miszerint „a társadalmi, politikai aktivitás vizsgálatát kvantitatív és kvalitatív módszerek ötvözésével, nyitott és zárt kérdésekkel egyaránt (...) érdemes végezni”. Bognár Adrienn: i. m. 96.

79 Román nyelven „vocational”.

rint abécé sorrendbe.⁸⁰ Az első osztály véletlenszerű kiválasztással került be a mintába, a többi pedig a megfelelő léptetés alkalmazása során (összes osztály száma/a kiválasztásra kerülő osztályok száma).

A kérdőívek kitöltésére szánt időszakban 18 román és 16 magyar osztályt kérdeztem le, ami 339 magyar tannyelvű osztályba és 289 román tannyelvű osztályba járó diák által kitöltött kérdőívet eredményezett. Ezekből 6 magyar és 2 román kérdőívet érvénytelennek nyilvánítottam. Más szociodemográfiai mutatók mentén: 288 fiú és 329 lány töltötte ki a kérdőívet (3 diák nem válaszolt erre a kérdésre), 384 személy városi környezetből, 208 pedig falusi környezetből származik (25 nem válaszolt erre a kérdésre).

3. Eredmények

A kutatás eredményeit a következő négy téma köré csoportosítva mutatom be: a kolozsvári fiatalok viszonyulása a politikához, a demokráciáról és az ország jelenlegi helyzetéről alkotott kép, választási hajlandóság, valamint „erős” és „vékony” demokrácia. Az alfejezetek végén röviden összehasonlítom a jelen kutatás eredményeit az 1999/2000-es Civil Kurázi I. kutatás eredményeivel. Az utóbbi keretében 741 magyar és 793 román kolozsvári, a Babeş–Bolyai Tudományegyetemen tanuló diákot kérdeztek meg többek között a civil szervezeti tagságról, a politikai érdeklődésről és értékekről, az intézményekbe vetett bizalmukról és a politikai részvételről.

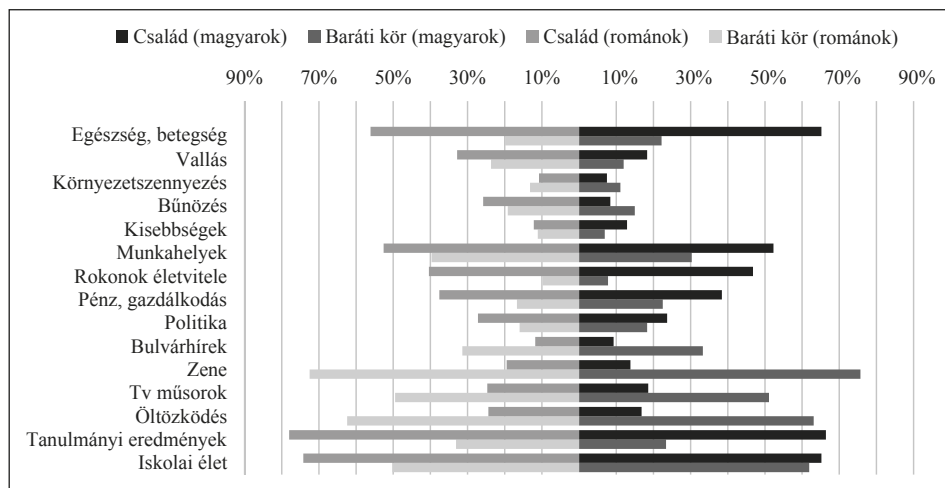
Kolozsvári fiatalok és a politika

A kolozsvári fiataloknak igen negatív véleménye van a politikáról és politikusokról. A szó hallatán legtöbbszörnek a korrupció, lopás/tolvaj, hazugság, csalás, igazságtalanság jut eszébe, és csak kevesen asszociálják olyan kifejezésekkel, mint a parlament, kormány, törvény, konfliktus vagy vita. Mind a román, mind a magyar diákoknál megfigyelhető, hogy körülbelül 5 százaléknak egy politikus vagy párt jut eszébe a politikáról, azonban itt máris jelentkezik egy különbség. Míg a román diákok kivétel nélkül Liviu Dragneára gondoltak, a magyar diákok körében többször megjelent Orbán Viktor neve. A magyar diákok szintén megemlézték Liviu Dragneát, Klaus Iohannist, Traian Băsescut és Victor Pontát, illetve a pártok közül a román Szociáldemokrata Pártot és a magyarországi Fideszt.

80 Az adatok az Oktatási Minisztérium honlapjáról (www.edu.ro) származnak. Csupán az első két kategória esetében jelenik meg egyértelműen a diákok bejutási átlaga a honlapon.

Ami a családi és baráti körben legtöbbször érintett témákat illeti, megállapíthatjuk, hogy a román és magyar fiatalok érdeklődési köre szinte azonos. A családban leginkább az iskolai életről, a tanulmányi eredményekről, munkahelyekről és egészségügyi kérdésekről beszélnek, míg a baráti körben a leggyakoribb témák közé az iskolai élet, az öltözködés, valamint a zene tartozik. A politikával kapcsolatos témák csak ritkán merülnek fel a családban, baráti társaságban még ennél is gyérebben. Különbség leginkább a vallással kapcsolatos témák terén jelentkezik, ugyanis ez a román fiataloknál sokkal gyakoribb. Ez viszont nem hit vagy meggyőződés kérdése, hiszen míg a román fiatalok 52,8 százaléka bízik meg az egyházban, addig a magyaroknál ez 63,9 százalék. Érdekességképp megemlítendő az is, hogy baráti körben a román fiatalok esetében gyakoribbak a kisebbségeket érintő témák, mint a magyaroknál.

1. ábra. Beszédtémák gyakorisága a családban és baráti körben

Ha egy politikával kapcsolatos téma érdekli a fiatalokat, leginkább a televízióhoz fordulnak segítségért, és híreket néznek. A román fiatalok 20,2 százaléka napi, 27,3 százaléka pedig heti rendszerességgel követi a híreket a tévében. Nincs számottevő különbség a román és magyar fiatalok között ebben az esetben; a magyar diákoknak 16,2 százaléka naponta, 34,5 százaléka pedig hetente nézi meg a híradót. Ennél sokkal ritkábban olvasnak vagy beszélgetnek politikát érintő kérdésekről. Főként a román fiatalokra jellemző, hogy nem vitatkoznak politikával kapcsolatos témákon: 80,8 százalékuk soha nem kezdett vitába. A magyar fiatalok körében ez az arány

56,5 százalék. Legtöbb esetben valószínűleg azért nem kerül sor vitára, mert egyszerűen nem érdekli őket a téma, mint azt egyesek megfogalmazták, amikor a politikát egy másik szóval/kifejezéssel kellett asszociálniuk.

A fentiek azt bizonyítják, hogy a politika nem a legnépszerűbb téma sem családi, sem baráti körben. És ennél még „politikamentesebb” hely az iskola. A felmérés arra világít rá, hogy a politikával kapcsolatos kérdések megvitatására inkább a családon belül kerül sor (a román diákok 53,7 százaléka, a magyar diákok 44,1 százaléka beszélt már politikáról a családtaggokkal), a tanárokkal ritkábban (a román diákok 19,2 százaléka, a magyar diákok 22 százaléka), szünetben, osztálytársakkal pedig szintén nem beszélnek aktuális eseményekről (mindössze a román diákok 13,2 százaléka, a magyar diákok 12 százaléka).

Amint a szakirodalmi áttekintőben már szó esett erről a jelenségről, az utóbbi 27 év iskolarendszerét az iskola depolitizálása jellemzi. Rendszerváltás előtt a közoktatás közvetlen állami irányítás alatt állt, és direkt ideológiai szocializációra törekedett. Utána viszont a politikai világnézet a tanulók magánügye lett. A Civil Kurázi I. kutatás szintén azt hangsúlyozta, hogy az ezredfordulón a kolozsvári egyetemistáknak, évfolyamtól függetlenül, negatív véleményük volt a politikáról és politikusokról, tehát megállapíthatjuk, hogy az utóbbi 18 évben ez a kép nem változott.

A különbség a két kutatás eredményei között elsősorban a tájékozódás igényét illetően változott. Míg 2000-ben a magyar egyetemisták 80,3 százaléka, a román egyetemistáknak pedig 79 százaléka követte a napi politikai és közéleti híreket,⁸¹ addig a jelenlegi kolozsvári középiskolásoknak kevesebb, mint fele nézi napi vagy heti rendszerességgel a híradót. Továbbá, a szakirodalom a családot azonosítja a politikai szocializáció legfontosabb szereplőjeként. A Civil Kurázi I. kutatás és a jelenlegi adatok annyiban árnyalják ezt a képet, hogy a család legtöbb esetben nem igyekszik átadni a fiatalnak a politikával kapcsolatos információkat: 2000-ben kiderült, hogy a vizsgált csoport a politikával kapcsolatos információknak mindössze 20 százalékát „szerzi be” a családtól, a többit pedig a tömegkommunikációs eszközökből nyeri.⁸² Ennek az a hátránya, hogy az utóbbi esetben egyoldalú a kommunikáció, a fiatalnak nincs lehetősége kérdéseket feltenni. Mint azt az 1. ábra is mutatja, a politika mára sem került a legnépszerűbb témák közé családi körben.

81 Péter László: i. m. 17.

82 Uo. 17.

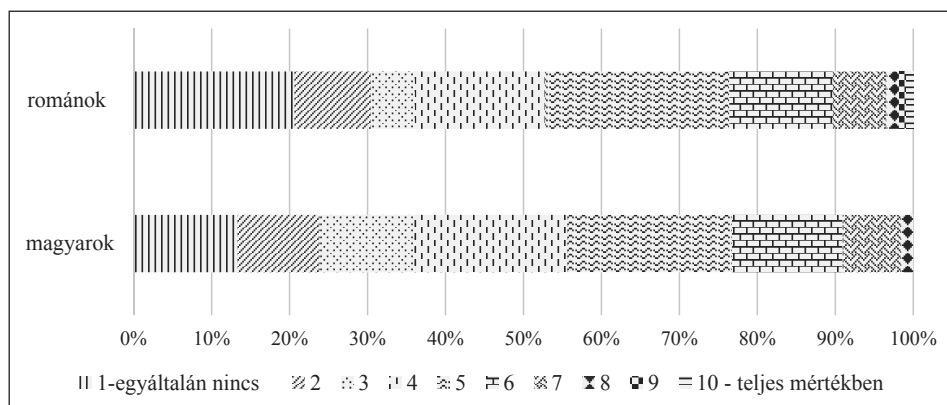
Vélemények a demokráciáról és az országról

„Ugye, a demokrácia néphatalmat jelent, de a mai demokrácia teljesen eltér rendeltetésétől, főleg a manipuláció és a korrupció alakította át a demokráciát.”⁸³

A politikai orientáció három dimenziója közül a kutatás során főként az affektív és értékelő orientáció vizsgálatára fektettem hangsúlyt, ugyanis nem az volt az elsődleges célom, hogy a diákok politikai rendszerrel kapcsolatos ismereteit vizsgáljam. Tájékozottságukról (vagyis inkább tájékozatlanságukról) mindössze az árulkodik, hogy a 620 megkérdezett diák közül csupán 49 (7,9 százalék) tudott megemlíteni legalább 5 politikai eseményt, amelyről az utóbbi időben hallott. 255 diák (41,1 százalék) pedig egyetlen politikával kapcsolatos aktuális eseményt sem követett.

Ennek ellenére igen markáns véleményük van az ország helyzetéről. A fiatalok egyáltalán nincsenek megelégedve Románia jelenlegi helyzetével: a kérdőíveket kitöltő diákok több mint fele egy 10-es skálán nem adna „átmenő jegyet” az országnak (a románok 51,7 százaléka, a magyarok 56 százaléka), és csupán 6 román diák teljesen vagy szinte teljesen elégedett (három diák 9-essel, három diák pedig 10-essel értékelt). Az átlagot figyelve, kijelenthető, hogy ebben a kérdésben nincs különbség a román és magyar diákok között, hisz összességében a román diákok 4-esre, a magyar diákok pedig 4,05-re értékelték Romániát.

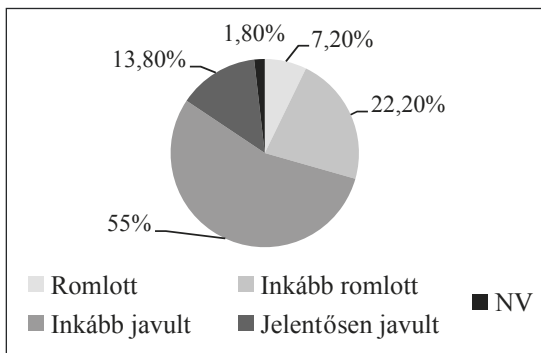
2. ábra. *Elégedettség Románia aktuális helyzetével*

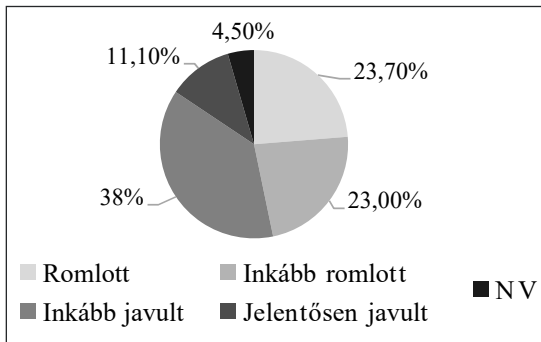
83 Egy magyar diák válasza arra a nyílt kérdésre, hogy mit jelent a demokrácia.

Lényeges különbség figyelhető meg ezzel szemben a rendszerváltáshoz viszonyított körülmények minősítésében. Míg a román diákoknak csak fele gondolja úgy, hogy javult a helyzet, a magyaroknak közel 70 százaléka vallja azt, hogy megfigyelhető valamilyen előrelépés. Mivel közvetlen tapasztalattal nem rendelkeznek, feltételezhető, hogy véleményüket az befolyásolja, amiket a szülőktől hallottak, illetve amiket az iskolában történelemórán a kommunizmusról tanultak.

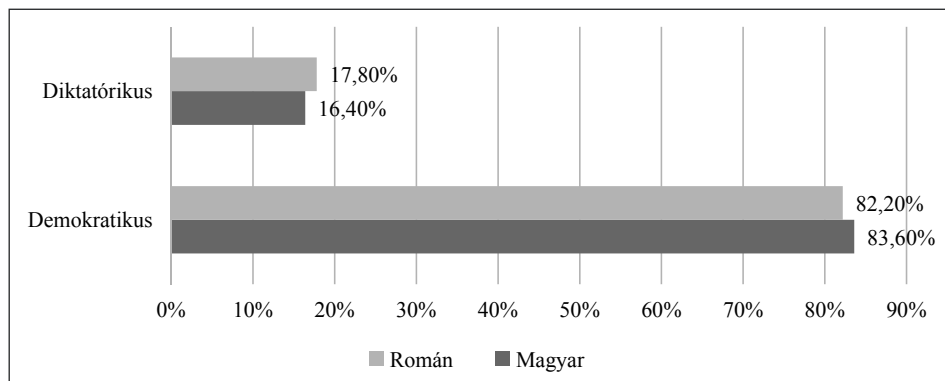
3. ábra. *Változás az 1989-es időszakhoz képest. Magyar fiatalok válasza*

4. ábra. *Változás az 1989-es időszakhoz képest. Román fiatalok válasza*

Ennek fényében nem meglepő, hogy amikor a megfelelő és működőképes politikai rendszer kiválasztására került sor, voltak, akik a diktatúra mellett döntöttek: a román diákok 17,8 százaléka, a magyar diákok 16,4 százaléka vélekedett úgy, hogy egy diktatórikus rendszer javítana a jelenlegi helyzeten.

5. ábra. *Preferált politikai berendezkedés*

Ennek háttérben főként a csalódottság rejtőzik. Elsősorban a korrupció zavarja őket, a lopás és manipuláció.⁸⁴ Úgy vélik, hogy emiatt nincs gazdasági stabilitás sem az országban, ezen pedig sürgősen változtatni kéne a jobb életkörülmények érdekében. Ugyanakkor úgy tűnik, a fiatalok nem csak a nyugati országok működésére néznek fel, hisz a „diktatúrapártiaknak” inkább Kína a példakép. Azt is kiemelik, hogy egy diktatórikus rendszer esetében az ország élére nem a mostani vezetők egyikét képzelik, de sem az intézményrendszer, sem az itt élő állampolgárok nem alkalmasak arra, hogy megfelelőképpen működjön az országban a demokrácia – ami egyesek szerint „már meg is bukott”. Sokuknál hiányzik a Bădescu által

84 Válaszok arra a nyílt kérdésre, hogy miért választaná a diktatórikus rendszert: „A manipuláció és a korrupció felér egy totalitárius rendszerrel” (magyar diák), „Poate așa nu s-ar fura atât” – „Lehet, így nem lopnának annyit” (román diák). Válaszok arra a nyílt kérdésre, hogy mi a demokrácia: „A demokrácia nem kellene hogy kötelező legyen, hanem szabad akaratunk szerint dönteni sorsunkról, de a mi sorsunkat felelőtlenül olyanok rendelik el, akik fűt-fát ígérnek, és »rosszat/kevésbé rosszat (értekelem) választom«, ezekért nem akarok szavazni. A butaság mindig hatalmon van. A tolvajok segítik egymást, hogy még többet lophassanak, és köteleznek minket, hogy az adók és járulékok befizetése által anyagilag támogassuk. Katasztrófálisak vagyunk. Egy maximálisan korrupt ország.” („Democrația ar trebui să nu să fie o impunere, ci libertatea de a ne decide soarta, dar nouă soarta ne este impusă într-un mod inconstient de către cei care promit marea cu sarea și »cotezi rău/cel mai puțin rău«, nu doresc să votez din cauza acestora. Prostia este mereu la putere. Hoții se ajută ca să poată fura și mai mult și ne fac pe noi să îi susținem financiar prin taxe și impozite, iar de proiectele de stat. Suntem dezastru. O țară coruptă la maxim” (román diák). „A demokrácia biztos nem az, ami lett belőle – hazudik a birkáknak birkául a juhász” (magyar diák).

említett általános bizalom, így nem hiszik, hogy a polgárookra lehet bízni a fontos döntéseket.⁸⁵

A diktatúrát választók esetében nemcsak az általános, hanem a politikai bizalom is hiányzik: sokan úgy gondolják közülük, hogy meglennének parlament nélkül is. Megfigyelhető, hogy a demokratikus rendszert választó diákok között is sok olyan akad, aki nem tartja szükségesnek egy ilyen döntéshozó szerv meglétét. Feltételezhető, hogy ez a preferencia szintén az állami szervekkel szembeni bizalmatlanságból ered.

1. táblázat. *A parlament szükségessége. Magyar diákok véleménye*

	Parlament szükséges	Parlament nem szükséges
Demokratikus rendszer	69,7%	30,3%
Diktatórikus rendszer	58,5%	41,5%

2. táblázat. *A parlament szükségessége. Román diákok véleménye*

	Parlament szükséges	Parlament nem szükséges
Demokratikus rendszer	67,1%	32,9%
Diktatórikus rendszer	42,0%	58,0%

Némi ellentmondásra figyelhetünk fel, ha azt vizsgáljuk, milyen politikai rendszert választanának a diákok, illetve hogyan vélekednek arról, milyen irányba változott Románia helyzete az 1989 előtti időszakhoz képest. Főként a magyar diákok esetében jelentkezik ez az ellentmondás, ugyanis 45,3 százaléka azoknak, akik diktatórikus rendszert választanának, úgy gondolják, Románia helyzete javult a rendszerváltás után. A román diákok esetében ez az arány sokkal alacsonyabb, csupán 22 százalék. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy tulajdonképpen nem lennének megelégedve olyan politikai rendszerrel, mint amilyenről az iskolában tanultak, vagy amilyenről a szüleiktől hallottak, hanem teljesen mást képzelnek el, amelynek célja a korrupció megszüntetése, az ország gazdasági felzárkóztatása és a jobb életvitel. Itt megemlítendő, hogy a román és magyar diákok

⁸⁵ Válasz arra a nyílt kérdésre, hogy miért gondolja megfelelőnek az előzőleg megjelölt politikai rendszert (jelen esetben egy diktatórikus rendszert): „Mert az emberek buták és nem előrelátóak. Éppen ezért csak pillanatnyilag gondolkoznak, könnyen befolyásolható a véleményük” (magyar diák). „Mert a legtöbb ember nem tud felelősségteljesen dönteni, olyan szempontból, hogy nem elég informáltak az emberek, így a diktatórikus jó lenne” (magyar diák).

egyaránt fejletlen országnak minősítik Romániát, és egy 17 országot tartalmazó listáról átlagban csak négyet tartanak Romániánál fejletlenebbnek: Közép-afrikai Köztársaságot, Indiát, Ukrajnát és a Moldvai Köztársaságot. Leginkább Németországra és az Egyesült Államokra néznek fel, és mind a román, mind a magyar fiatalok Magyarországot valamivel fejlettebb államnak minősítették Romániánál.

A 2000-es években a Civil Kurázi I. kutatás keretében az egyetemisták különböző elvárásokat fogalmaztak meg a demokrácia kapcsán az állammal szemben. Ezek közé tartozott például az, hogy az állam ne avatkozzon be a gazdaságba (ezzel is, akárcsak a jelenlegi kutatás fiataljai, azt sugallva, hogy elégedetlenek az aktuális helyzettel). A román egyetemisták főként a társadalmi egyenlőség fontosságát emelték ki, míg a magyarok nagyobb hangsúlyt fektettek a rend kérdéseire, a kiérdemelt tiszteletre, valamint az ingyenes egészségügyi ellátásra.⁸⁶ Talán a rend igénye állhat annak hátterében is, hogy a fiatalok 17 százaléka egy diktatórikus politikai rendszert választana. A román egyetemisták bizakodóbbak voltak a jövőt illetően: 2000-ben 34,9 százalékuk gondolta úgy, hogy az ország pozitív irányba halad, a magyarok 16,4 százalékához képest. Mára a román diákoknak 49,10 százaléka, a magyar diákoknak pedig 68,8 százaléka gondolja úgy, hogy az ország helyzete javult a rendszerváltáshoz képest. Az arányokat összehasonlítva elmondhatjuk, hogy – bár a jelenlegi szám adatok sem az elégedettségéről árulkodnak – az aktuális helyzet értékelése a fiatalok körében pozitív irányba tolódott el az utóbbi 18 évben.

Kik szavaznak?

A választásokon való részvétel szempontjából szükségesnek tartottam külön tárgyalni az államelnöki, a parlamenti, a helyhatósági és az európai parlamenti választásokat. Ezen a téren a mérések azt mutatják, hogy a magyar fiatalok sokkal inkább hajlandóságot mutatnak a szavazásra, mint a román fiatalok. Államelnök-választáson a magyarok 79,6 százaléka venne részt, míg a románoknak csak 26,1 százaléka; parlamenti választásokon a magyarok 71,8 százaléka, míg a románok 28,2 százaléka; helyhatósági választásokon a magyarok 73,9 százaléka, míg a románok 21,2 százaléka; európai parlamenti választásokon pedig a magyarok 71,8 százaléka, míg a románok 29,7 százaléka venne részt.⁸⁷

Ahhoz, hogy alaposabban megvizsgáljuk, kik vennének részt a választásokon, a szakirodalom a következő tényezőket tartja relevánsnak.

⁸⁶ Péter László et al.: i. m. 15–16.

⁸⁷ Az „igen” és „inkább igen” válaszok összesítéséből nyert eredmény.

Részt vett-e előzőleg a szülő a választáson, illetve mennyire gyakori téma a családban a politika? Ha a döntés elő van készítve, a család szimpatizál adott párttal, nagyobb a valószínűsége annak, hogy a fiatal is elmegy szavazni, és követi a „családi hagyományt”.⁸⁸

Számít-e a szavazat? Ha az állampolgár úgy gondolja, a döntéseket nem befolyásolhatja, kisebb a valószínűsége, hogy részt vesz a politikai folyamatokban.⁸⁹

Tagja-e valamilyen szervezetnek? Putnam szerint hajlamosabbak azok részt venni a választásokon és aktívan bekapcsolódni a politikai életbe, akik előzőleg valamilyen szervezetben tevékenykedtek.⁹⁰

Mekkora a politikai bizalom? Bădescu (1999) szerint hajlamosabbak részt venni a választásokon azok, akik esetében a politikai bizalom szintje magas.⁹¹

Mekkora az egyéni bizalom? Ha kizárólag egy szűk csoportban bíznak meg, határozott véleményük lesz, és elmennek szavazni.⁹²

Az első feltételezés, mely szerint a fiatal választási hajlandósága összefügg azzal, hogy a szülő előzőleg részt vett-e a választásokon, a magyar fiataloknál helytálló, ugyanis a parlamenti választásokat vizsgálva, abban az esetben, ha a szülő 2016-ban részt vett a választásokon, a gyerekek mindössze 16 százaléka nem menne el szavazni. A román diákok esetében azonban nem érvényesül egy ilyen összefüggés: bár a szülők szavaztak, a gyerekek 74,4 százaléka nem tervez részt venni a választásokon. A politika mint családon belüli beszédtema gyakorisága, hasonló képletet mutat: míg a magyar fiataloknál hozzájárulhat a részvételhez, addig a román fiatalok esetében ez szinte az ellenkező hatást váltja ki.

A második feltételezés a román fiatalok vonatkozásában szintén nem állja meg a helyét, ugyanis a megkérdezettek kétharmada gondolja úgy, hogy a helyhatósági választásokon számít a véleménye, és befolyásolni tudná a folyamatokat, ennek ellenére legtöbbször biztos benne, hogy nem menne el szavazni. A magyar fiataloknál sokkal kisebb azok aránya, akik annak ellenére is a távolmaradást választanák, hogy véleményük szerint számít a szavazatuk: azok közül, akik úgy gondolják, hogy szavazatukkal beleszólhatnak a „nagyok játszmájába”, csupán 16 százalék nem venne részt

88 Lipset, Seymour Martin: *Homo politicus*. Idézi Sólyom Andrea: *Székelyudvarhelyi középiskolások és kolozsvári egyetemisták politikai kultúrája*. Id. kiad. 119.

89 Almond, Gabriel - Verba, Sidney: i. m. 23.

90 Putnam, Robert D.: i. m. 29-47.

91 Bădescu, Gabriel: i. m. 117.

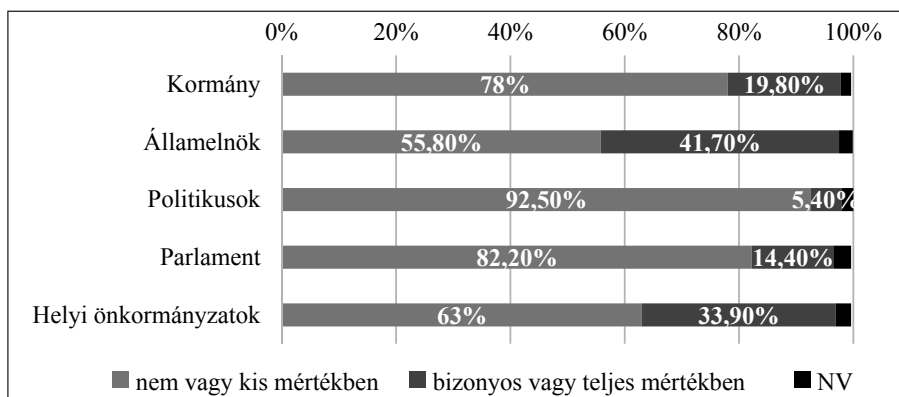
92 Uo. 117.

a választásokon. Itt meg kell említeni, hogy a román és magyar fiatalok egyaránt úgy érzik, a helyi ügyekbe van nagyobb beleszólásuk, és a helyhatósági választásokon többet ér a szavazatuk. A különbség csak abban jelentkezik, hogy a román fiatalok szerint az európai parlamenti választások során ugyanakkora beleszólásuk van a folyamatokba, mint az államelnöki vagy helyhatósági választások során.

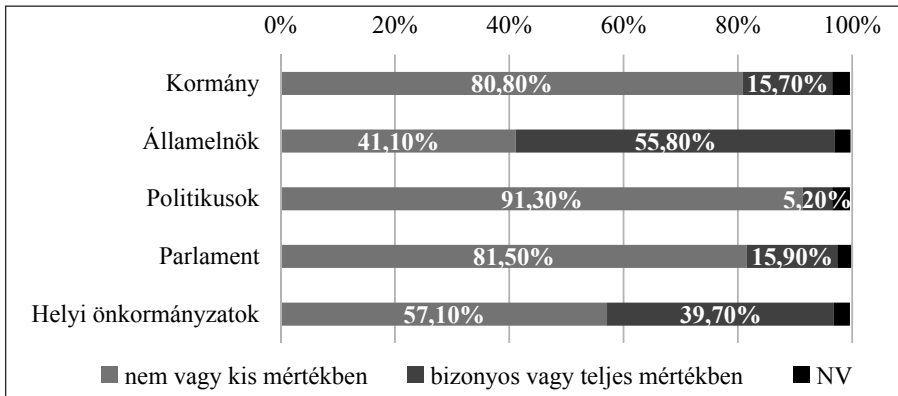
A harmadik tényező esetében azt figyelhetjük meg, hogy nincs különbség a választói hajlandóság tekintetében azok között, akik rendelkeznek szervezeti tagsággal és azok között, akik nem. Ha az államelnöki választásokat vizsgáljuk, az adatok arról árulkodnak, hogy azon magyar fiatalok közül, akik elmennének szavazni, 47 százalék nem tag, míg 53 százalék tevékenykedik egy szervezetben. A román fiataloknál sem tapasztalható jelentős különbség a tagok és nem tagok között, a szavazni vágyók 36 százaléka tagja egy szervezetnek, míg 64 százaléka nem.

Politikai bizalom terén a magyar és román fiataloknál egyaránt ennek a hiánya figyelhető meg: a kormányban, a parlamentben, valamint a politikusokban kismértékben vagy alig bíznak meg, a helyi önkormányzatokban pedig valamivel jobban. Leginkább az államelnök döntéseiben bíznak, de a román fiatalokat ez sem ösztönzi arra, hogy részt vegyenek a választásokon. A politikai bizalom hiányát bizonyítja az is, hogy egy helyi szinten meghozandó döntés befolyásolása érdekében mindössze a románok 7 százaléka, valamint a magyarok 10 százaléka fordulna pártokhoz, és lépne fel segítségükkel. Mint azt az adatok mutatják, ezen a téren nincs számottevő különbség a magyar és román fiatalok között, tehát a választásokon való részvételi hajlandóság nem magyarázható a kolozsvári fiatalok esetében a politikai bizalom meglétével vagy épp hiányával.

6. ábra. *Politikai bizalom. Magyar fiatalok*

7. ábra. Politikai bizalom. Román fiatalok

Az egyéni bizalmon jelen esetben azt értem, hogy a válaszadó kizárólag saját nemzetiségéhez kötődik vagy sem. A magyarul válaszolók 91 százaléka vallotta magát magyarnak, 3,6 százaléka pedig románnak. A románul válaszolók 88,5 százaléka vallotta magát románnak, míg 3,5 százaléka magyarnak. (Legalább az egyik szülő magyarként szerepelt a kérdőívben.) Mindkét esetben a válaszadók több, mint fele kizárólag saját nemzetiségéhez kötődik: a román diákok 56,1 százaléka, míg a magyar diákok 54,6 százaléka vallott így. Bădescu feltételezése szerint ezek az állampolgárok hajlamosabbak elmenni szavazni, jelen esetben viszont úgy tűnik, hogy ez sem befolyásolja döntésüket.

3. táblázat. Magyar diákok vonatkozásában összefüggés a más nemzethez való kötődés/tartozás és a választói hajlandóság között

		államelnökválasztás				Összesen
		igen	inkább nem	inkább nem	nem	
Más nemzetethez tartozás	nincs	114 64,0%	37 20,8%	13 7,3%	14 7,9%	178 100,0%
	van	82 68,9%	14 11,8%	12 10,1%	11 9,2%	119 100,0%
Összesen		196 66,0%	51 17,2%	25 8,4%	25 8,4%	297 100,0%

4. táblázat. *Román diákok vonatkozásában összefüggés a más nemzethez való kötődés/tartozás és a választói hajlandóság között*

		államelnökválasztás				Összesen
		igen	inkább nem	inkább nem	nem	
Más nemzethez tartozás	nincs	31 19,4%	13 8,1%	34 21,3%	82 51,2%	160 100,0%
	van	20 20,0%	4 4,0%	8 8,0%	68 68,0%	100 100,0%
Összesen		51 19,6%	17 6,5%	42 16,2%	150 57,7%	260 100,0%

Összegezve, úgy tűnik, hogy a magyar fiataloknál a családnak nagy szerepe van abban, hogy a fiatal miként fog cselekedni választások esetén 18. életévét betöltve, vagy legalábbis befolyásolja azt, hogy urnához járul. Ha a szülő előzőleg részt vett a választásokon, valószínű, hogy a gyerek is követni fogja ezt a mintát, ellenkező esetben pedig kisebb a valószínűsége annak, hogy a fiatal elmegy szavazni. Ehhez hozzájárul az is, hogy a családban felmerülnek-e politikával kapcsolatos témák. A román fiataloknál nem állapítható meg hasonló „képlet”. Valószínűleg csalódottságuk és a politikai bizalom hiánya miatt nem mutatnak választói hajlandóságot, és legtöbb esetben mindössze a megkérdezettek negyede menne el szavazni. A politikai bizalom hiánya épp ellenkező összefüggést mutat a magyar fiatalok választói hajlandóságával.

A Civil Kurázi I. eredményeihez képest talán a választási részvétel kérdése változott leginkább. 2000-ben a román egyetemisták 73,7 százaléka még azt vallotta, hogyha következő vasárnap választásokat rendeznének, azokon részt venne. A magyarok esetében ez az arány ebben az időszakban is magasabb volt, ők 79,9 százalékban válaszoltak igennel erre a kérdésre. Mindezt legtöbben nem azért tették volna meg, mert foglalkoztatja őket a politika, hisz mindkét táborban több, mint 70 százalék válaszolta azt, hogy nem érdeklí különösképpen, de ennek ellenére elmentek szavazni. A részvétel okai közé sorolták a saját néppel és nemzettel szembeni kötelezettséget, a befolyásolás igényét, valamint azt, hogyha nem mennek el szavazni, mások fognak helyettük dönteni.⁹³ Ehhez képest mára nem éri el a 30 százalékot sem azon román diákok aránya, akik, legyen szó államelnöki,

93 Péter László et al.: i. m. 19-20.

parlamentari, helyhatósági vagy európai parlamentari választásokról, szívesen urnához járulnának. A magyar diákok esetében megmaradt a 70 százalék feletti arány. Mindez nem annak köszönhető, hogy a politikával és politikai intézményekkel kapcsolatos véleményük változott volna az idők során a fiataloknak, hisz ma is ugyanaz a negatív vélemény fogalmazódik meg, mint tizennyolc évvel ezelőtt. Továbbra is jelen van a politikai intézményekkel szembeni bizalmatlanság: a Civil Kurázsi I. eredményeihez hasonlóan, jelen esetben is azt látjuk, hogy a politikusokban, a parlamentben egyáltalán nem bíznak meg, az államelnökben pedig bizonyos mértékben igen. Annak, hogy a magyar fiatalok körében nem következett be változás a választói hajlandóság tekintetében, több oka is lehet. Egyrészt a politikai mobilizációjuk magasabb szintje a kettős állampolgárságnak tudható be, amellyel együtt jár, hogy több alkalommal is urnához járulhatnak, valamint több mobilizációs kampánnyal találkozhatnak. Mindezt befolyásolja a médiahasználat és az, hogy milyen (nyelvű) forrásokból szerzik be az információt: az erdélyi fiatalok 65 százaléka többnyire a magyar nyelvet használva internetezik, magyar televíziós műsorokat néz, és magyarul olvas nyomtatott lapokat.⁹⁴ Ugyanakkor továbbra is jelen van a Péter által megfogalmazott „továbbhagyományozás”, azaz követik a szülők mintáját, és valamiféleképp „utánozzák” őket, még ha a politika nem is tartozik a leggyakoribb témák közé a családban.⁹⁵ Ennek az „utánozásnak” pedig egyik várható eredménye, hogy a fiatalok szavazata továbbra is etnikai alapú marad.

Erős vs. vékony demokrácia

A Barber által tárgyalt „vékony” demokrácia fő jellemzője az egyéncentrikusság, szabadságvágy és önmegvalósítás. Ezzel szemben az „erős” demokrácia az együttműködésre és aktív szerepvállalásra fektet hangsúlyt. Továbbá azt is hangsúlyozza, hogy nem a politikai intézményeké a főszerep az utóbbi esetben, hanem az állampolgároké, akik összefogással képesek a közjó érdekében cselekedni.⁹⁶ Annak vizsgálata során, hogy a kolozsvári fiatalok milyen demokráciában szeretnének élni, illetve a jövőre nézve miben reménykedhetünk, miként fogják alakítani a társadalmat, a következő kérdésekre összpontosítok: milyen az állampolgár-ideáljuk,

94 Székely Levente – Aczél Petra: Magyar világ 2.0 – fiatalok és az újmédia. In Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont Kft.; Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft., Budapest, 2018, 373.

95 Péter László: i. m. 16.

96 Barber, Benjamin: *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age*. Id. kiad. 8–138.

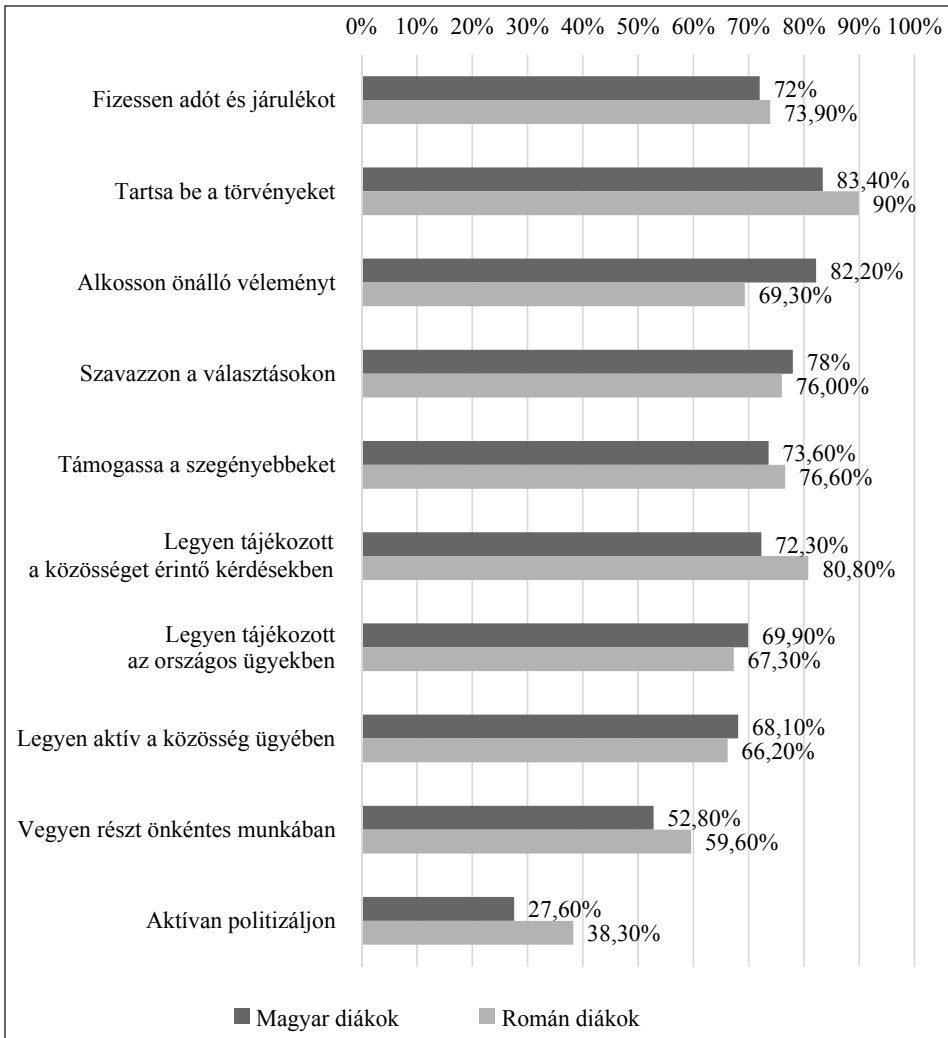
a demokrácia mely jellemzőit tartják kiemelten fontosnak, mely módon befolyásolnák a döntéseket, és kikkel működnének együtt?

Állampolgár-ideál és a döntések befolyásolásának képessége

A 8. ábra sorai a demokrata ember jellemvonásait tartalmazzák: az egymás iránti tisztelet, amely többek között az adó kifizetésében és a törvények betartásában is megnyilvánul, a véleményalkotás és tájékozottság, a szavazásokon való részvétel, valamint az aktív szerepvállalás a közügyekben. Megfigyelhető, hogy a felsoroltakat szinte kivétel nélkül fontosnak tartják a diákok (többnyire 70–80 százalék között mozog azok aránya, akik az egyes tulajdonságokkal jellemzik állampolgár-ideáljukat), legfontosabbnak viszont a román és magyar diákok egyaránt a törvények betartását vélik (a románok 90 százaléka, a magyarok 83,4 százaléka), legkevésbé fontosnak pedig azt, hogy az állampolgár aktívan politizáljon (a románok 38,3 százaléka, a magyarok 27,6 százaléka), illetve hogy részt vegyen önkéntes munkában (a románok 59,6 százaléka, a magyarok 52,8 százaléka). Második legnépszerűbb állampolgári tulajdonság a magyar diákok szerint az önálló véleményalkotás, a román diákok szerint pedig a közösséget érintő kérdésekben való tájékozottság. A megállapított sorrend valószínűleg azzal magyarázható, hogy úgy vélik, nagy a korrupció az országban, és sokan nem tartják be a törvényeket (lásd 2. alfejezet), ugyanakkor zavarja őket az, ha olyan tájékozatlan emberek szavaznak, akik hisznek a populista ígéretekben.⁹⁷

97 Válasz arra a nyílt kérdésre, hogy miért gondolja megfelelőnek az előzőleg megjelölt politikai rendszert (jelen esetben egy diktatórikus rendszert): „Nem kell minden buta, kétosztályos ember döntést hozzon” (magyar diák). Válasz arra a nyílt kérdésre, hogy mi a demokrácia: „Hazudik a birkáknak birkául a juhász” (magyar diák).

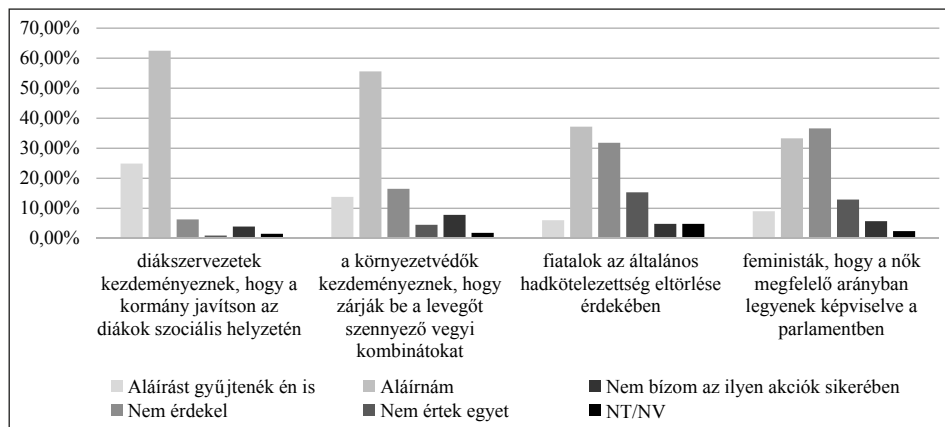
8. ábra. A jó állampolgár jellemzői

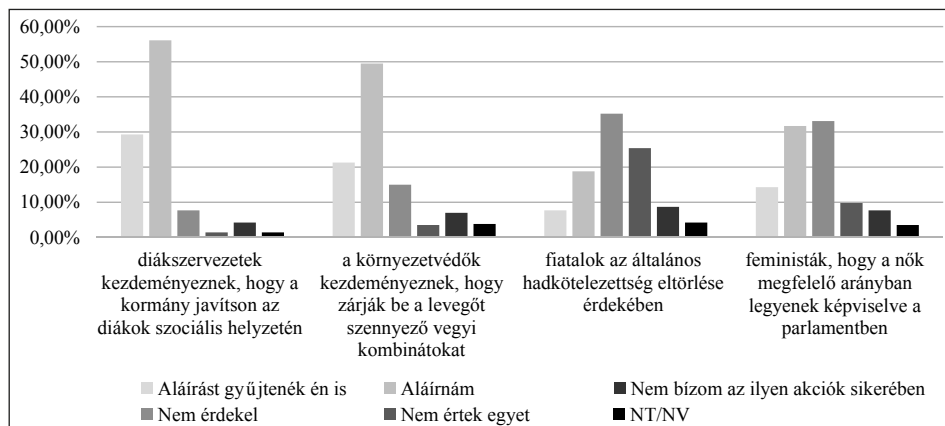
Az a következtetés vonható tehát le, hogy bár nem teljesen elhanyagolható a diákok véleménye szerint, mégis a konkrét aktív beavatkozást tartják legkevésbé fontosnak. Ugyanitt meg kell említeni viszont azt is, hogy a magyar diákok 49,5 százaléka, a román diákok 32,8 százaléka tevékenyedik valamilyen szervezet keretében. Bár ez nem vonja egyértelműen magával a politikai aktivitást, mégis segít abban, hogy a fiatalban kialakuljon a tájékozottság és az önálló véleményformálás igénye, amelyhez hozzájárul az, hogy az ilyen szervezetekben találkozhat a felelős felnőtt mintájával, aki bekapcsolódik a közösség ügyeibe.

Szintén aktivitásra (és ennek igényére) vall az, hogy a fiatalok aláírásgyűjtési akció alkalmával aláírnák a petíciót, főként, ha a diákok szociális helyzetének javításáról van szó. Sőt mind a magyar diákok (27,7 százalék), mind a román diákok (29,3 százalék) több mint negyede csatlakozna az aláírásgyűjtőkhöz, és segítene a célok elérésében. Kisebb érdeklődést mutatnak a kérdőívben szereplő más témák iránt, például a hadkötelezettség eltörlése és a nők parlamentben való képviseletével kapcsolatosan, valószínűleg, mert nem tartják ezt problémának, illetve a hadkötelezettség terén nem érzik magukat érintettnek. A számok arról árulkodnak, hogy a diákok hisznek az ilyen akciók sikerében, és abban, hogy összefogással befolyásolni lehet a döntéseket: kevesebb, mint 10 százalék nem hisz az ilyen akciók sikerében.

9. ábra. Magyar diákok hozzáállása különböző aláírásgyűjtési akciókhoz

10. ábra. Román diákok hozzáállása különböző aláírásgyűjtési akciókhoz

Együttműködés. Kisebbség-többség viszonya

Almond és Verba a befolyás gyakorlásának két módját ismerteti: a kooperatív, valamint az egyéni fellépést.⁹⁸ Ha ezt vizsgáljuk, a kolozsvári fiatalok esetében megfigyelhető, hogy a román válaszadók 59,1 százaléka választaná a kooperatív fellépést (barátokhoz, ismerősökhöz fordulna, politikai párton keresztül lépne fel, szakmai szervezet, egyházak segítségét kérné), míg 40,9 százaléka az egyéni (üggyvédtől kérne tanácsot, egyénileg venné fel a kapcsolatot politikai vezetőkkel vagy a sajtóval, erőszakosan lépne fel vagy csak egyszerűen tiltakozna). A magyar fiataloknál szintén ez a tendencia mutatkozik: 60 százalék másokkal társulva tenne lépéseket, 40 százalék pedig egyénileg keresné a megoldást.⁹⁹ Putnam arra hívja fel a figyelmet, hogy a kilencvenes évek Amerikai Egyesült Államaiban az volt jellemző az állampolgárokra, hogy az egyéni fellépésekben keresték a megoldást (például sokan levelet írtak a sajtónak), és próbálták meg saját érdekeiket érvényesíteni.¹⁰⁰ Ez viszont nem az „erős” demokrácia ismérve. A kolozsvári fiatalok esetében biztató adatokkal találkozunk, és kiemelendő, hogy a 20 százalékot sem éri el azok aránya, akik egyszerűen csak tiltakoznának, és nem tennének lépéseket (románok 16,7 százaléka, magyarok 15). Erőszakosan mindössze 4 magyar és 5 román diák lépne fel. Továbbá fontos kiemelni, hogy a magyar fiatalok 20,8 százaléka és a román fiatalok 34,5 százaléka vett már részt tüntetéseken.

Ha együttműködésről beszélünk, nem tekinthetünk el attól a tényről, hogy Kolozsvár népessége etnikai szempontból nem homogén, ezért szükséges megvizsgálni a többség-kisebbség viszonyát is. A választások alapján megfigyelhető, hogy a magyar fiatalok inkább tartják konfliktusosnak a magyar-román viszonyt (65,7 százalék), mint a román fiatalok (38,7 százalék), akik sokkal inkább a roma-román kapcsolatokat vélik problémásnak (55,7 százalék).

98 Almond, Gabriel - Verba, Sidney: i. m. 29-36.

99 A kérdőívben szereplő zárt kérdés alapján: „Mit tennél annak érdekében, hogy befolyásolj Kolozsváron egy olyan döntést, amely téged is érint (például: szemét tárolása, műemlékvédelem, iskolaügy, Untold helyszíne)?”

100 Putnam, Robert D.: i. m. 65.

5. táblázat. *Etnikai viszonyok. Magyar fiatalok véleménye*

	Együttműködéses kapcsolat (%)	Konfliktusos kapcsolat (%)	Kölcsönös érdek-telenség (%)	NT (%)	NV (%)
1. Románok és magyarok	15,4	65,7	16,3	0,6	2,1
2. Magyarok és romák	16	46,1	33,4	1,5	3

6. táblázat. *Etnikai viszonyok. Román fiatalok véleménye*

	Együttműködéses kapcsolat (%)	Konfliktusos kapcsolat (%)	Kölcsönös érdek-telenség (%)	NT (%)	NV (%)
1. Románok és magyarok	37,6	38,7	20,2	0,7	2,8
2. Románok és romák	9,4	55,7	30,3	0,3	4,2

A kisebbségi jogok tekintetében a magyarok elégedetlenek: 68,1 százalékuk szerint túl kevés joggal rendelkeznek a kisebbségek. A románok csupán 27,9 százaléka vallja ezt, 25,4 százaléka pedig éppen az ellenkezőjét gondolja: a kisebbségek túl sok joggal rendelkeznek.

A kolozsvári helységnevtáblaüggyről szinte minden fiatalnak volt véleménye, 15 százalék nem hallott róla, vagy nem válaszolt a kérdésre. A magyar fiatalok 78,9 százaléka, a román fiatalok 43,2 százaléka tartja normálisnak, hogy több nyelven legyen kiírva a város neve. A román fiatalok közül pedig 17,4 százalék ellenezte a három nyelvű helységnevtáblát, azzal érvelve, hogy az ország hivatalos nyelve a román.

Meglepő adat, hogy inkább a magyar fiatalokat zavarja az, ha a környezetükben románul beszélnek (78 százalék), mint a román fiatalokat, ha a környezetükben magyarul beszélnek (48,4 százalék). Megállapíthatjuk, hogy ez az arány mindkét esetben meglehetősen magas.

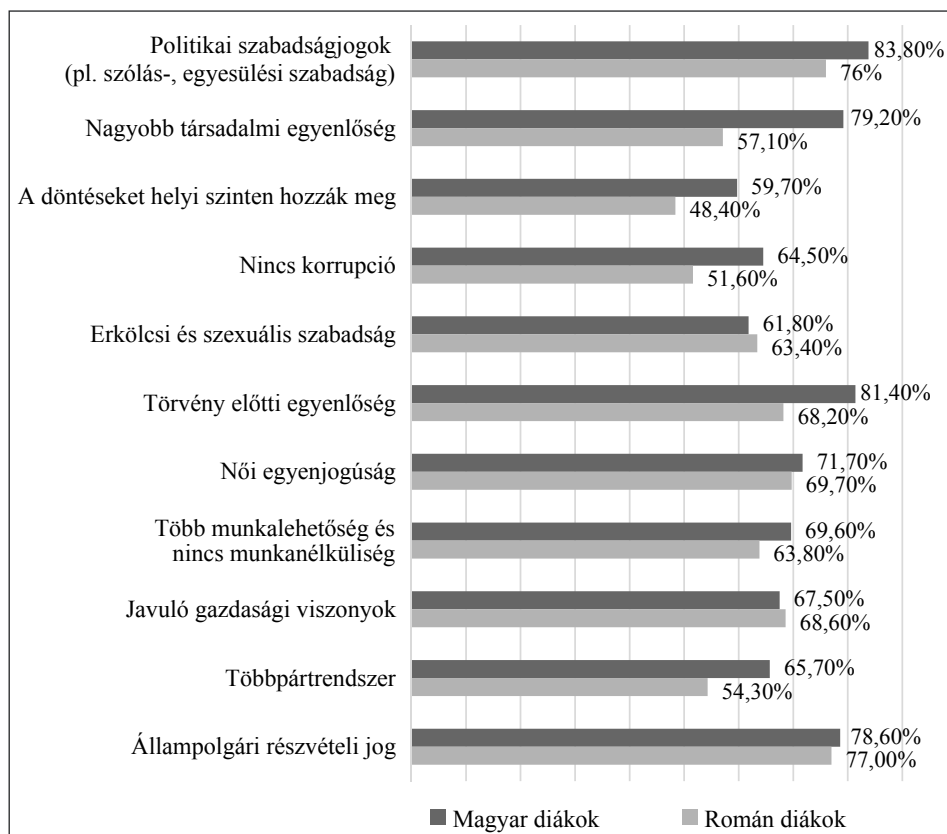
Az adatok alapján az a következtetés vonható le, hogy elég kevés az esélye a románok és magyarok közötti együttműködésnek a 17–18 éves fiatalok körében. Bár sokan úgy érzik, más nemzetiséghez is tartoznak (lásd 3. alfejezet), főként a magyar fiatalok, konfliktusosnak ítélik meg a románok és magyarok közötti viszonyt, és válaszaikban érezhető, hogy hiányzik az együttműködési szándék. A román fiatalok esetében sem jelentkezik egyértelműen ez a szándék, csupán az érezhető, hogy a megkérdezettek túlnyomó többségét nem zavarja kifejezetten a kisebbségek jelenléte.

Demokráciakép

Annak vizsgálata során, hogy a kolozsvári fiatalok a demokrácia mely jellemzőit tartják fontosnak – bár láttuk, hogy vannak, akik a diktatórikus rendszert működőképesebbnek tartanak –, elsősorban az figyelhető meg, hogy a magyar fiatalok szerint a felsoroltak fontosabbak, mint a román fiatalok szerint. A román fiataloknak szinte fele (48,4 százalék) úgy gondolja, hogy a demokráciában jelen van a korrupció, ezért feltételezhetően ők a jelenlegi demokráciát értékelték. A magyar fiatalok (78 százaléknál több) leginkább a politikai szabadságjogok meglétét, a társadalmi egyenlőséget, a törvény előtti egyenlőséget és az állampolgári részvételi jogot tartják fontosnak, míg a román fiatalok (65 százaléknál több) a politikai szabadságjogokat, a törvény előtti egyenlőséget, a női egyenjogúságot, a javuló gazdasági viszonyokat és az állampolgári részvételi jogot. Magyar oldalon legkevésbé fontosnak a döntések helyi szinten történő meghozatalát, valamint az erkölcsi és szexuális szabadságokat tartják, míg a román fiatalok szintén a döntések helyi szinten történő meghozatalát, és azt, hogy ne legyen korrupció.

Megfigyelhető, hogy a többpártrendszert nem tartják különösen fontosnak, a román és magyar fiatalok egyaránt az utolsó előtti helyre sorolják. Valószínűleg válaszuk háttérében a csalódottság áll, ami miatt a román fiatalok többsége nem is venne részt a választásokon (lásd 3. alfejezet). Az viszont, hogy az állampolgári részvételi jogot mindkét oldal különösen fontosnak tartja, azt sugallja, hogy a döntéseket nem bíznák kizárólag a vezetőkre, és bár a választásokon a román fiatalok közül legtöbben nem vennének részt, elengedhetetlennek tartják azt, hogy szükség esetén lehetőségük legyen részt venni a folyamatokban. Ez úgy is értelmezhető, hogy ezek a fiatalok az állampolgári részvételre jogként, és nem kötelezettségként tekintenek. Továbbá megállapítható, hogy az egyenlőség kérdésére – amely az „erős” és „vékony” demokráciában is fontos –, nagy hangsúlyt fektetnek a megkérdozettek.

9. ábra. A demokrácia jellemzői

Összegezve, a kolozsvári fiatalok számára nem különösképpen fontos az, hogy az állampolgár aktívan politizáljon, önkéntes munkát végezzen, viszont nagy szerepet tulajdonítanak a törvényeknek és ezek betartásának. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy a válaszadók több, mint fele (60 százalék) választaná a kooperációt egy őket érintő helyzetben, és nem egyénileg keresné a megoldást. Ez a tendencia mutatkozik meg abban is, hogy a magyar fiatalok fele, a román fiatalok harmada tagja valamilyen szervezetnek. A polgári kezdeményezések sikerében (pl. aláírásgyűjtés) bíznak, és akár segítenének is a célok elérésében. Ugyanakkor főleg a román fiatalok körében nagy az aránya azoknak, akik részt vettek már tüntetéseken (34,5 százalék). Céljaikat és érdekeiket viszont a román fiatalok nem választásokon való részvétellel próbálnák meg elérni, és sem a román, sem a magyar fiatalok nem tartják fontosnak a többpártrendszert. Ezzel szemben elengedhetetlennek tartják az állampolgári részvételi jog meglétét, ami arra utalhat, hogy

nem szeretnének elszigetelődni a társadalomtól. A bizalom hiánya viszont nemcsak a politikusokkal szemben mutatkozik meg, hanem például más nemzetiségekkel szemben is, főként a magyar fiatalok esetében.

Részvétel szempontjából változások tapasztalhatók, ha a jelenlegi adatokat és a Civil Kurázsi I. eredményeit hasonlítjuk össze. Legszenbetűnőbb különbség a választói hajlandóság a román fiatalok körében, akik jelenleg sokkal alacsonyabb arányban mennének el szavazni, mint 2000-ben. Az előző kutatásban részt vevő fiatalok azt is hangsúlyozták, hogy az állampolgárnak ismernie kell a pártprogramot. A tájékozottság igénye továbbra is megmaradt, ugyanis a fiatalok a jelen kutatásban is kiemelték annak fontosságát, hogy a polgár tájékozott legyen országos és helyi ügyekben.

Szervezeti tagság tekintetében azt látjuk, hogy a tendencia megmaradt, még ha az arányok közelebb is kerültek egymáshoz: míg 2000-ben a magyar egyetemisták 63,4 százaléka és a román fiatalok 16 százaléka volt tagja valamilyen szervezetnek,¹⁰¹ addig mára a XI. és XII. osztályosoknál ez 49,5 százalék, illetve 32,8 százalék. Természetesen, ez továbbra sem jelent feltétlenül aktív szervezeti tagságot.

Abban az esetben, ha aláírásgyűjtési akcióra kerülne sor adott döntés befolyásolásának érdekében, a Civil Kurázsi I. fiataljaihoz képest a jelenlegi kutatás diákjai aktívabbnak bizonyultak, ugyanis a magyar 11 százalék és a román 12 százalékkal szemben,¹⁰² mára a fiataloknak már negyede bekapcsolódna és gyűjtene aláírást. Ez viszont nem jelenti azt, hogy ma jobban bíznak a fiatalok az ilyen akciók sikereiben, hiszen míg 2000-ben átlagosan csupán 4 százalék nem hitt ebben,¹⁰³ addig mára ez az arány 10 százalékra emelkedett. Aktív részvétel irányába való elmozdulásra utal az is, hogy jelenleg a megkérdezettek 60 százaléka valami kooperatív módját¹⁰⁴ választaná a fellépésnek annak érdekében, hogy a helyi ügyeket befolyásolja. Ezzel szemben, 18 éve a fiatalok „inkább az alacsony implikációt igénylő tiltakozási formákat részesítették előnyben, a személyes megnyilvánulás ellenében”.¹⁰⁵

A magyar és román viszonyokban nem látunk előrelépést, sőt egyfajta „eltávolodás” figyelhető meg, ugyanis míg ezelőtt a magyarok és románok 79 százaléka úgy gondolta, elfogadná a másik etnikumot barátként vagy

101 Péter László et al.: i. m. 10.

102 Péter László: i. m. 21.

103 Péter László et al.: i. m. 22-23.

104 Barátokhoz, ismerősökhöz fordulna, politikai párton keresztül lépne fel, vagy szakmai szervezetek, egyházak segítségét kérné.

105 Péter László: i. m. 22.

akár családtagként,¹⁰⁶ addig mára a magyarok 65,7 százaléka, a románoknak pedig 38,7 százaléka véli konfliktusosnak a két nemzetiség közötti viszonyt. Ez arra mutat rá, hogy az egymás iránti bizalom egyre csökken, és a továbbiakban sem reménykedhetünk szoros együttműködésre a román és magyar diákok között.

Az a következtetés vonható tehát le, hogy a „vékony” és „erős” demokráciának „kevert formája” mutatkozik a kolozsvári fiatalok esetében, ugyanis saját etnikai csoportjukon belül mutatnak hajlandóságot az együttműködésre, viszont a jelenlegi helyzet még távol sem kielégítő aktivitás és bizalom terén. Lassú, a rendszerváltás óta zajló folyamatot láthatunk, amelynek során a fiatalok csak nehezen képesek ráhangolódni az erős demokráciára, és igazi részvételt és aktivitást biztosítani a demokrácia kiteljesedése érdekében.

Következtetések

„Alattvalók vagy állampolgárok lesznek?”¹⁰⁷

Célom a kolozsvári magyar és román XI. és XII. osztályosok politikai kultúrájának és politikai szocializációjának feltérképezése volt. Olyan kérdésekre kerestem a választ, mint a fiataloknak a politika egészéről és az egyes szereplőiről alkotott véleménye, hogyan értékelik az ország aktuális helyzetét és a demokrácia működését, milyen a hozzáállásuk a választásokon való részvételhez, valamint mennyire kapcsolódnak be aktívan a folyamatokba, ennek következményeként pedig mennyire érvényesül a demokrácia „vékony” és „erős” formája. Igyekeztem továbbá a kutatásom eredményeit a szakirodalomban megfogalmazott elméletekkel és hipotézisekkel értelmezni. Ugyanakkor összehasonlító perspektívába is helyeztem a tanulmányozott jelenségeket, és megvizsgáltam, hogyan változott a fiatalok attitűdje és a politikáról alkotott képe a 2000-es évekhez viszonyítva. A szakirodalomban gyakran találkozunk azzal a kijelentéssel, hogy az elfordulás és a jelentéktelen valódi aktivitás trendje a kommunista rendszer hagyatéka. Vajon három évtized elteltével, azok a fiatalok, akik már az „új rendszerben” szocializálódnak, mennyire képesek hátrahagyni ezt a mintát, és az alattvalói kultúrát résztvevői kultúrává alakítani?

A kutatás újdonsága, hogy összehasonlítottam azon kolozsvári román és magyar diákok véleményeit, akik tizennyolcadik életévüket betöltve a

106 Péter László et al.: i. m. 31–32.

107 Gáti Annamária: *„Alattvalók vagy polgárok lesznek?”*. Budapest, TÁRKI-TUDOK Tudásmenedzsment és Oktatáskutató Központ, 2010.

politikai felnőttéválás küszöbén állnak, és nemsokára életükben először járulhatnak urnához. Ilyen összehasonlításra ritkán került sor, ugyanis a magyar középiskolásokat többnyire külön, vagy más, a Kárpát-medencében élő magyar társaikkal együtt vizsgálták, magyar-román összehasonlításra pedig inkább az egyetemisták körében került sor, ahol a mintába nemcsak kolozsvári születésű, és itt élő fiatalok tartoztak, hanem az ország más részéről érkezők is. Véleményem szerint Kolozsvárt azért érdemes vizsgálni, mert a magyarság itt nem tömbben él, viszont szórványnak sem tekinthető. Erdély kulturális fővárosában pedig a román és magyar fiatalok, bár „együtt élnek”, szocializációjukban egyszerre vehetők észre hasonlóságok és különbségek.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a fiatalok politikáról alkotott véleménye a 2000-es évekhez viszonyítva nem változott, a politikáról és politikusokról ugyanolyan negatív kép él bennük, mint az ezredforduló fiataljaiban. Mára azonban egyre kevésbé követik az aktuális híreket a kolozsvári diákok, bár fontosnak vélik, hogy az állampolgár tájékozott legyen az országot és a közösséget érintő kérdésekben. A családban és baráti körben sem beszélnek sokat politikáról, az iskolában pedig még ritkábban érintenek ilyen témákat. Ugyanakkor az figyelhető meg, hogy a magyar fiatalok körében sokkal nagyobb a választói hajlandóság, és – bár a vasárnapi ebédnél nem gyakori a politikával kapcsolatos események megvitatása – nagy hatással van rájuk a család, választásokkor pedig a szülők „mintáját” követik. Kijelenthető tehát, hogy a rendszerváltás előtti formális politikai szocializáció helyét az informális vette át, amelynek fő színterét a család jelenti.

Ha a diákokat Romániáról és az itt működő demokrácia minőségéről kérdezzük, a kolozsvári középiskolások fele sem adna átmenő jegyet az országnak, és nincsenek megelégedve a demokráciával, a gazdasági fejlettséggel, illetve legtöbbször a korrupciót tekintik a legsúlyosabb problémának. Épp ezért, vannak, akik inkább egy diktatórikus rendszert tartanak működőképesnek, és ettől várnák el a fejlődést és a rendet. Az viszont, hogy a diktatórikus rendszert preferálók közel fele mégis úgy véli, a helyzet javult az 1989-hez képest, arra enged következtetni, hogy a középiskolásoknak nincsenek világos ismereteik a politikai rendszerekről, vagy egy másfajta diktatúrát képzelnek el, mint amilyen a rendszerváltás előtti politikai berendezkedés volt.

Végül, ha azt a kérdést szeretnénk megválaszolni, hogy a kolozsvári diákok a jövőben alattvalókká vagy aktív állampolgárokká fognak-e válni, azt állapíthatjuk meg, hogy az alattvalói és résztvevői kultúra jellemzői egyaránt jelen vannak.

Az alattvalói kultúra mellett szól az, hogy a román fiatalok többsége nem kíván részt venni a választásokon. Ennek hátterében viszont a csalódottság állhat, és nem bíznak abban, hogy más képviselők jobb döntéseket hoznának. A parlamentben, a kormányban és a politikusokban egyáltalán nem bíznak meg, az államelnökben és a helyi önkormányzatokban pedig csak kissé jobban. Ugyanakkor a román és magyar fiatalok egyaránt fontosnak tartják a törvények betartását és az adó kifizetését. Ezek fontosságának kiemelése is főként úgy értelmezhető, mint egy olyan szabály betartása, amely számukra is biztonságot nyújt, esetleg növeli az általános bizalmat – ha ők betartják a szabályokat, valószínűleg társaik is betartják, és ezzel az egész közösség jól jár. Ami egyértelműen alattvalói kultúrára vall, nem más, mint hogy állampolgár-ideáljuk tulajdonságai között nem emelkedik ki az aktív politizálás és az önkéntes munka.

A résztvevői kultúra abban mutatkozik meg, hogy több fiatal tagja valamilyen szervezetnek, és érdekeik érvényesítése céljából hajlamosak kooperatív magatartást mutatni, vagy akár tüntetéseken részt venni. Aktív részvétel tekintetében pozitívként emelném ki, hogy petíció esetében a kolozsvári diákok szívesen gyűjtenek aláírásokat, ha egy olyan ügyről van szó, amelyben hisznek, és úgy gondolják, hogy pozitív hatással van a közösségre. Mindez viszont még mindig nem jellemző a túlnyomó többségre, bár az előző évekhez képest valamilyen előrehaladást tapasztalhatunk. Az aktivitás és politikai, valamint az általános bizalom növekedése magával vonná a résztvevői kultúra megerősödését, és az „erős” demokrácia elterjedését.

Következtetésként tehát az vonható le, hogy a kolozsvári fiatalok körében az állampolgári kultúrának nem egy „tiszta” formája jelenik meg – ami egyébként elterjedt jelenség –, hanem egy vegyes, alattvalói-résztvevői kultúra.